

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

KRISTINA ŽĄSYTYTĖ
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

ĮRODYMŲ LEISTINUMAS IR ŠĄSAJUMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc. dr.;

Žilvinas Terebeiza

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ĮRODYMŲ IR ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ SAMPRATA	6
2. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS IR SĄSAJUMAS	9
2.1. Įrodymų leistinumas	9
2.2. Įrodymų sąsajumas	16
3. ATSKIRŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ LEISTINUMO YPATUMAI.....	20
3.1. Šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai.....	20
3.2. Liudytojų parodymai	24
3.3. Rašytiniai įrodymai	31
3.4. Daiktiniai įrodymai ir apžiūros protokolas	36
3.5. Eksperto išvada	38
3.6. Nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai	42
3.7. Elektroniniai ir kiti įrodymai	45
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	56
SUMMARY IN ENGLISH	57

IVADAS

LR¹ Konstitucijos² 30 straipsnis numato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Tokią asmens teisę įtvirtina ir LR CPK³ 5 straipsnio 1 dalis – kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Šios nuostatos vienareikšmiškai įtvirtina vieną pagrindinių ir svarbiausių žmogaus teisių – teisę kreiptis į teismą.

Tam, kad pažeista asmens teisė ar interesas būtų apginti, kreipimosi į teismą fakto nepakanka – asmuo privalo savo teisės pažeidimą įrodyti. Pagrindinis civilinio proceso tikslas būtent ir yra ginti asmenų, kurių materialiosios subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti, interesus (LR CPK 2 straipsnis). Teismas, siekdamas realizuoti šį tikslą, kiekvienoje civilinėje byloje turi išsiaiškinti ir įvertinti visas reikšmingas bylai aplinkybes ir faktus, ir tik ištyręs visą surinktą medžiagą priimti sprendimą.

Teismas, sprendžiantis tarp šalių kilusį ginčą, nėra šio ginčo dalyvis, teismas nematė ir nežino, kokie ginčo šalių veiksmai ar įvykiai įtakojo civilinės bylos iškėlimą, todėl bet kurios civilinės bylos nagrinėjimo metu neišvengiamas įvykių atkūrimas: reikia nustatyti, ar tikrai tarp ginčo šalių susiklostė materialiniai teisiniai santykiai, jei taip, tai kokie, ar tikrai pažeistos vienos iš šalių teisės arba teisėti interesai, ir ar juos pažeidė būtent atsakovas. Teismas nežino ir negali žinoti, ar faktai, kuriuos šalys nurodo kreipdamasis į teismą, egzistavo ar ne.

Kiekviena ginčo šalis, rinkdama ir teikdama įrodymus, siekia įtikinti teismą savo nurodomų aplinkybių egzistavimu. LR Teismų įstatymo⁴ 34 straipsnyje įtvirtintas rungimosi principas, pagal kurį kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu – tik tam tikrų kategorijų bylose teismas yra aktyvus ir turi teisę rinkti įrodymus. Kokiais įrodymais konkrečioje civilinėje byloje remtis, įstatyme nėra nustatyta – tai vienas iš rungimosi principo aspektų, kurį realizuoja ginčo šalys. Visgi, tam tikras aplinkybes gali būti reikalaujama įrodinėti konkrečiomis įrodinėjimo priemonėmis.

Plačiąja prasme bylos baigtis priklauso nuo to, ką kiekviena šalis, laikydamosi įstatymų reikalavimų, sugebės įrodyti, todėl kiekvienam besikreipiančiam teisminės gynybos svarbu žinoti, kas laikoma įrodymais ir kokie įrodymai laikomi leistiniais.

¹ Visur tekste naudojant santrumpą LR, turima omenyje Lietuvos Respublika.

² LR Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.

³ Visur tekste naudojant santrumpą LR CPK, turima omenyje Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr.36–1340.

⁴ LR Teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.46-851.

Temos aktualumas. Teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje didžioji dalis esamos informacijos apie įrodymų leistinumą ir sąsajumą civilinio proceso teisėje yra bendrinė, apsiribojanti leistinumui ir sąsajumo sąvokų pateikimu. Didesnis dėmesys yra skiriamas įrodymų leistinumui ir vertinimui baudžiamajame procese. Kadangi kiekvienos civilinės bylos nagrinėjimo metu yra siekiama išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, apginti pažeistas asmenų teises ir nustatyti byloje tiesą. Reikia sutikti su pozicija, kad požiūris į tiesą, neskirstant jos į objektyviają, formaliąją ar materialiąją, turėtų būti pamatinis ir remiantis tokia tiesos samprata reikėtų vertinti, ar šiuo metu galiojančios procesinės priemonės, suteiktos teismui ir bylos šalims, yra pakankamos, kad būtų pasiektas tikslas nustatyti byloje tiesą⁵.

Viena iš šalims suteiktų procesinių priemonių laikytina įrodymai, kuriais remdamosis šalys siekia tiesos nustatymo byloje. Šiai dienai, įsigaliojus nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, tapo neapibrėžta, kokiomis įrodinėjimo priemonėmis šalys gali bylos nagrinėjimo metu naudotis. Esant nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, itin svarbu išanalizuoti leistinumui kriterijaus reikšmę ir jo taikymą praktikoje.

Įrodymų leistinumai ir sąsajumas svarbūs ir tuo, kad nuo byloje surinktų įrodymų priklausomai galutinis teismo sprendimas ir tai, ar pažeista asmens teisė ar teisėtas interesas bus tinkamai ir operatyviai apginti, nes teismo sprendimas laikytinas teisėtu tik tada, jeigu teismo išvados paremtos leistiniais įrodymais, atitinkančiais sąsajumo reikalavimą.

Analizuoti įrodymų leistinumą ir sąsajumą skatina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvados, kad teismai paprastai tinkamai aiškina ir taiko teisės normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, kita vertus, kartais pažeidžiamos įrodymų sąsajumo ir leistinumai taisyklės⁶. Manytina, jog net ir šiai dienai, esant pakankamai teisės taikymo ir aiškinimo praktikai, teismai kartais nesilaiko įrodymų leistinumui ir sąsajumo taisyklių – tai skatina gilintis į įrodymų leistinumui ir sąsajumo kriterijų turinį ir reikšmę, ypač pasikeitus LR CPK įtvirtintam įrodinėjimo priemonių sąrašui, todėl, autorės nuomone, pasirinkta tema yra aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Tyrimo problema. Šiame magistriniame darbe bus stengiamasi išnagrinėti ir aptarti, koks yra leistinumui kriterijaus turinys ir kokių reikalavimų privalu laikytis, kad įrodymai, gauti atskiromis įrodinėjimo priemonėmis, būtų pripažinti leistiniais bei kokią įtaką įrodymų leistinumui turi įsigaliojęs nebaigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas. Taipogi bus analizuojama, kokia yra įrodymų sąsajumo kriterijaus reikšmė, įgyvendinant civilinio proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principus.

Tyrimo metu iškelta hipotezė. Leistiniais įrodymais laikomi duomenys, gauti ne tik įstatyme konkrečiai įvardytomis, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis – svarbu, kad įrodymai būtų išreikšti

⁵ Terebeiza Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese // Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr.3(3), P.1019. – ISSN 2029–2244.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

objektyvia forma, gauti nepažeidžiant esminių įrodymų rinkimo ir tyrimo taisyklių bei atitiktą sąsajumo reikalavimą, kuris svarbus užtikrinant civilinio proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principų įgyvendinimą.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas yra įrodymų leistinumą ir sąsajumo kriterijai civilinio proceso teisėje. Tyrimo dalykas – įrodymų leistinumą turinys, atskiromis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų leistinumą bei įrodymų sąsajumo kriterijaus reikšmė.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Pateikti ir aptarti įrodymų ir įrodinėjimo priemonių sampratą, išanalizuoti įrodymų leistinumą, nebaigtinio įrodinėjimo priemonių sąrašą ir įrodymų sąsajumo turinį bei reikšmę, išanalizuoti ir aptarti atskiromis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų leistinumą aspektus, pateikti išvadas bei rekomendacijas.

Tyrimo metu naudoti metodai. Magistrinis darbas rašytas naudojantis lingvistiniu, analitiniu, sisteminiu, loginiu, lyginamuoju ir aprašomuoju metodais.

Lingvistinis metodas naudotas aiškinantis teisės normų ir teisinių sąvokų prasmę. Rasti atsakymą į išsikelto problemą klausimą padėjo analitinis, loginis ir sisteminis metodai, kurių pagalba buvo tiriama ir analizuojama naudota literatūra, sisteminama gauta informacija ir daromos išvados. Sisteminis metodas taip pat buvo aktualus nustatant teisės normų tarpusavio ryšį. Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką buvo aktualus lyginamasis metodas, kuris taipogi naudotas lyginant įvairių autorių nuomones ir kitų šalių įstatymus. Loginis metodas pasitelktas išvadoms bei rekomendacijoms suformuluoti. Išdėstant tyrimo metu surinktą medžiagą naudotas aprašomasis metodas.

Tyrimo metu naudota literatūra. Magistrinis darbas rašytas remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civiliniu ir civilinio proceso kodeksais, kai kurių užsienio šalių civilinio proceso kodeksais, Lietuvos civilinio proceso kodekso komentaru, vadovėliais ir moksliniais straipsniais teisės tematika, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtomis bylomis bei įvairaus pobūdžio internetiniais šaltiniais.

1. ĮRODYMŲ IR ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ SAMPRATA

Įrodinėjimo institutas yra vienas pagrindinių civilinio proceso teisėje, pradėjęs vystytis dar senovės romėnų laikais, todėl teisės normos, reglamentuojančios įrodymus ir įrodinėjimo procesą, paprastai sutelktos civilinį procesą reguliuojančiuose įstatymuose. Civilinis procesas – tai valstybės suteikiamas konflikto sprendimo mechanizmas⁷. Kiekvienas asmuo, besikreipiantis į teismą, ar patrauktas byloje atsakovu, siekia įtikinti teismą tam tikrų aplinkybių, susijusių su ginčo dalyku, egzistavimu arba neegzistavimu. Kaip sakydavo senovės romėnai, jei įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti (*ubi ius, ibi remedium*)⁸. Tiek senovės romėnų laikais, tiek šiandieninėje civilinio proceso teisėje viena pagrindinių priemonių, suteikiančių galimybę ginčo šalims apginti savo pažeistas teises teisme, yra įrodymai. Žodis „įrodymas“ dar suprantamas kaip tam tikro teiginio tikrumo, teisingumo nustatymas, kuris yra paremtas kitais teiginiais, kurių teisingumas jau patikrintas⁹.

Įrodymų reikšmė ir svarba civilinio proceso teisėje seka iš pačio įrodinėjimo tikslo – šalių siekio įtikinti teismą, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistavo arba neegzistavo. Kaip minėta, teismas nėra tarp šalių kilusio ginčo dalyvis ir nežino, kokie santykiai šalis iš tikrųjų siejo iki civilinės bylos iškėlimo. Įrodinėjimo tikslą šalys pasiekia rinkdamos ir teikdamos teismui įrodymus. Jeigu pateikti įrodymai leidžia teismui daryti išvadą, kad yra didesnė tikimybė, jog tam tikri faktai egzistavo, teismas pripažįsta tuos faktus nustatytais¹⁰.

Plėtojantis ir vystantis civilinio proceso teisei, su laiku keitėsi ir įrodymų samprata. Pavyzdžiui, viduramžiais, kaip vienas pagrindinių, o kai kada ir neginčijamų įrodymų buvo laikomas išmėginimas vandeniui ar ugnimi, vadinamasis „Dievo teismas“. Asmuo, ištvėręs tokius išbandymus ir kankinimus, buvo laikomas teisus ir nekaltas. Šiandieninėse teisinėse valstybėse svarbus ne tik tiesos nustatymas, bet ir teisingas bei operatyvus teismo procesas, pagarba žmogaus teisėms, todėl įrodymais laikomi tik įstatymo nustatyta tvarka gauti duomenys, kurie yra susiję su įrodinėjimo dalyku. Siekiant pabrėžti įrodymų svarbą civiliniame procese, civilinės bylos nagrinėjimą, perkeltine prasme, galima palyginti su mūšio lauku, kuriame pagrindinė kovos priemonė yra įstatymų nustatyta tvarka gauti įrodymai.

Pagal LR CPK 177 straipsnio 1 dalį įrodymais civilinėje byloje laikomi bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai

⁷ Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. Mokslo darbai. 1999, Nr.33-1 P.44.

⁸ Ubi Jus Ibi Remedium Law & Legal Definition // <http://definitions.uslegal.com/u/ubi-jus-ibi-remedium/> [žiūrėta 2013 01 13]

⁹ Bubelis R., Jakimenko V. Logika. I dalis. Dvireikšmė teiginių logika, argumentacijos teorija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P.351.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. Tai – įstatyminė įrodymų samprata. Pavyzdžiui, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vyravo įrodymų samprata, pagal kurią įrodymais laikytas idealus ar materialus bylai svarbios informacijos atspindys aplinkoje. Kitaip sakant, įrodymai buvo ne pati informacija, o jos išraiška¹¹. Pavyzdžiui, senovės romėnų teisėje įrodymais laikyta viskas, kas padėdavo išaiškinti bylą, o įrodinėjimo priemonėmis laikyta šalių ir liudytojų parodymai, rašytiniai įrodymai, priesaika, vietos, daiktų ir kūnų apžiūra, eksperto išvada¹².

Nors pagal dabartinę LR CPK įrodymais laikomi bet kokie faktiniai duomenys, nereikėtų žodžių „bet kokie“ suprasti visiškai tiesiogiai. Įrodymai turi būti gauti leistinėmis įrodinėjimo priemonėmis, laikantis įrodymų rinkimo ir pateikimo tvarkos (LR CPK 177 straipsnis) ir turėti ryšį su byla – atitikti sąsajumo kriterijų (LR CPK 180 straipsnis).

Tikslinga atkreipti dėmesį, kad įrodymai – tai duomenys, informacija, o bet kokia informacija yra gaunama tam tikrų šaltinių pagalba, todėl reikia skirti įrodymus nuo įrodinėjimo priemonių. Įrodymai – tai duomenys, o įrodinėjimo priemonės yra būdas tiems duomenims gauti. Pavyzdžiui, liudytojas, kaip fizinis asmuo, yra įrodymų šaltinis, įrodinėjimo priemonė yra liudytojo parodymai, o liudytojo parodymais gauti duomenys yra įrodymai¹³.

LR CPK 177 straipsnio 2 dalis numato, kad įrodymai nustatomi šalių ir trečiųjų asmenų (tiesiogiai ar per atstovus) paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, apžiūrų protokolais, ekspertų išvadomis, nuotraukomis, vaizdo bei garso įrašais, padarytais nepažeidžiant įstatymų, ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Tai įstatymų leidėjo įtvirtintos įrodinėjimo priemonės, teisėti būdai įrodymams gauti. Pažymėtina, kad 2011 10 01 įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, ženkliai prasiplėtė įrodinėjimo galimybės. Įrodymais tapo duomenys, gauti ne tik konkrečiai įvardytomis, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Apie atskiras įrodinėjimo priemones ir jų ypatumus plačiau bus kalbama kitoje magistrinio darbo dalyje.

Palyginimui apžvelgtinos įrodymų ir įrodinėjimo priemonių sampratos, nurodytos keleto užsienio šalių civilinio proceso kodeksuose.

Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso¹⁴ 55 straipsnyje nurodyta, kad įrodymais byloje yra įstatymo numatyta tvarka gauti duomenys apie faktus, kurių pagrindu teismas nustato aplinkybių buvimą arba nebuvimą, pagrindžiančias šalių reikalavimus ir atsikirtimus, taip pat kitas aplinkybes, turinčias reikšmės teisingam bylos išnagrinėjimui ir išsprendimui. Šitie duomenys gali būti gauti iš šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų, liudytojų parodymų, rašytinių ir daiktinių

¹¹ Machovenko J. Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Justitia. 2007, P.19.

¹² Kosaitė-Čypienė E. Įrodinėjimo proceso teisinis reglamentavimas romėnų teisėje ir jo įtaka Lietuvos ir Švedijos civiliniam procesui // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.10(112), P.7. – ISSN 1392-6195.

¹³ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003. P.453.

¹⁴ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=7&paper=55> [žiūrėta 2013 01 18]

įrodymų, garso ir vaizdo įrašų, ekspertų išvadų. Priešingai negu Lietuvoje, Rusijos Federacijoje įtvirtintas baigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas, kuris negali būti aiškinamas plečiamai.

Švedijos civilinio proceso kodekse¹⁵ nėra įtvirtinta konkreti įrodymų samprata, tačiau šio kodekso 3 dalies 35 skyriaus 1 punktas skelbia, kad įvertinus viską, kas sąžiningai įvyko pagal įstatymą, teismas turi nuspręsti, kas buvo įrodyta byloje. Atsižvelgiant į tam tikras įrodymų rūšis, tam tikri sprendimai (nurodymai) turi būti priimti remiantis tuo, kas nuspręsta. Kadangi Švedijos civilinio proceso kodekse yra išskirtos atskiros įrodinėjimo priemonės, pavyzdžiui, liudytojų parodymai, šalių paaiškinimai, rašytiniai įrodymai ir kt., darytina išvada, kad būtent įtvirtintomis įrodinėjimo priemonėmis gauti duomenys laikomi leistiniais įrodymais.

Apibendrinant išdėstyta, darytina išvada, kad šiuolaikinėse teisinėse valstybėse įrodymais laikomi duomenys, kurie sudaro įrodinėjimo dalyką, turi ryšį su nagrinėjama byla ir yra gauti leistinomis įrodinėjimo priemonėmis. Įrodinėjimo priemonės yra būdas (priemonė) įrodymams gauti. Lietuvoje galioja nebaigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas, kuris suteikia šalims teisę įrodymus gauti ne tik įstatyme konkrečiai įtvirtintomis įrodinėjimo priemonėmis. Svarbiausi įrodymams keliami reikalavimai yra leistinumas ir sąsajumas. Šių kriterijų laikymasis užtikrina teisingą ir operatyvų teismo procesą.

¹⁵ The Swedish code of judicial procedure // <http://www.government.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.pdf> [žiūrėta 2013 01 18]

2. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS IR SĄSAJUMAS

2.1. Įrodymų leistinumas

Siekiant tinkamai suprasti ir išanalizuoti įrodymų, gautų atskiromis įrodinėjimo priemonėmis, leistinumą, pirmiausia būtina aptarti, ką aplamai reiškia įrodymų leistinumas ir koks yra šios sąvokos turinys. Paminėtina, kad įrodymų leistinumas siejamas su įrodymų procesine forma, o ne su turiniu¹⁶. Pastarąjį apibūdina sąsajumo kriterijus, kuris bus aptariamas vėliau.

Teisinėje literatūroje sutinkama nuomonė, kad įrodymų leistinumas, ko gero, geriausiai atitinka viešojoje teisėje dominuojantį principą, kad leidžiama tai, kas numatyta¹⁷. Civilinio proceso teisėje, kuri savo prigimtimi yra privatinė teisė, įrodymams keliami leistinumo reikalavimai nėra tokie griežti kaip, pavyzdžiui, baudžiamojo proceso teisėje – civiliniame procese galioja rungtyniškumo ir dizpozityvumo principai, kurie leidžia šalims pačioms spręsti, kokias aplinkybes ir kokiais įrodymais įrodinėti. Tik tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas numato, kokios įrodinėjimo priemonės turi būti naudojamos, o kokios nėra leidžiamos.

Vertinant, ar įrodymai yra leistini, svarbu, ne kokią informaciją įrodymai teikia, o tik tai, kaip ir kur ta informacija yra užfiksuota¹⁸. Autorės nuomone, toks įrodymų leistinumo apibūdinimas yra išsamesnis, nei tas, kad įrodymų leistinumas siejamas tik su įrodymų procesine forma. Įrodymų leistinumui svarbus ir pats informacijos, duomenų gavimo būdas, procesas. Tai, kad įrodymų leistinumo kriterijus apibūdina ne tik įrodymų procesinę formą, bet ir jų gavimo būdą, patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išvada, kad civilinei bylai reikšmingas aplinkybes teismas nustato remdamasis įrodymais. Įrodymai – civilinei bylai reikšmingi faktiniai duomenys, gauti LR CPK 177 straipsnio 2 ir 3 dalyse išvardytomis įrodinėjimo priemonėmis, LR CK¹⁹ bei kitų įstatymų ir norminių teisės aktų nustatyta tvarka²⁰. Taigi, iki įsigaliojant nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, leistini buvo įrodymai, gauti konkrečiai išvardytomis įrodinėjimo priemonėmis, o šiai dienai įrodymai gali būti gaunami ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Reikalavimas gauti įrodymus įstatymų nustatyta tvarka išliko, tačiau nesant konkrečiai išvardytų įrodinėjimo priemonių, nėra ir aiškios „kitoms įrodinėjimo priemonėms“ taikomos įrodymų gavimo bei tyrimo tvarkos.

¹⁶ LR Konstitucinio Teismo 1996 04 18 nutarimas // Valstybės žinios, 1996, Nr.36-915.

¹⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.613.

¹⁸ Žlioba A. Įrodymų leistinumo samprata civiliniame procese // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. Vilnius, 2003, Nr.3-4 (45-46), P.59. ISSN 1392-5709.

¹⁹ Toliau tekste nurodant LR CK, turima omenyje Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74–2262.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

Ko gero, pagrindinis įrodymų leistinumą turinio aspektas yra įrodymų gavimas įstatymo leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis, kurios šiai dienai nėra aiškiai išvardintos – jeigu įstatymas nenumato konkrečių įrodinėjimo priemonių panaudojimo, šalis gali laisva valia pasirinkti, kokiais įrodymais remtis. Pavyzdžiui, įstatymu nenustatyta, kad vartojimo pirkimo-pardavimo sutarties faktas teisme gali būti įrodinėjamas tik tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis, todėl ši aplinkybė byloje gali būti įrodinėjama visomis leistinomis įrodinėjimo priemonėmis pagal bendrąsias įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles²¹.

LR CPK 177 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad byloje faktiniai duomenys nustatomi šalių ir trečiųjų asmenų (tiesiogiai ar per atstovus) paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, apžiūrų protokolais, ekspertų išvadomis, nuotraukomis, vaizdo ir garso įrašais, padarytais nepažeidžiant įstatymų, ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Pažymėtina, kad 2011 10 01, įsigaliojus LR CPK 177 straipsnio 2 dalies pakeitimams²², įsigaliojo nebaigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas. Iki tol galiojusioje šio straipsnio dalies redakcijoje nebuvo numatyta, kad faktiniai duomenys nustatomi ne tik konkrečiai įtvirtintomis, bet ir „kitomis įrodinėjimo priemonėmis“.

Iki minėtų LR CPK pakeitimų buvo suformuota kasacinio teismo praktika, pagal kurią įrodymais laikyti tik tokie faktiniai duomenys, kurie atitiko visus keturis požymius: pirma, įrodymas turėjo būti tam tikri duomenys, informacija, žinios apie faktus, sudarančius įrodinėjimo dalyką; antra, įrodymas turėjo turėti ryšį su byla, su faktais, sudarančiais įrodinėjimo dalyką (įrodymų sąsajumas); trečia, įrodymas turėjo būti gautas, pateiktas, surinktas, ištirtas ir įvertintas tik įstatymo nustatyta tvarka; ketvirta, informacija turėjo būti gauta tik iš įstatyme nustatyto šaltinio ar įrodinėjimo priemonės. Trūkstant bent vieno požymio, faktiniai duomenys nebuvo laikomi įrodymais²³.

Iš pateikto kasacinio teismo išaiškinimo matyti, kad iki 2011 10 01 buvo visiškai aiškiai ir netgi imperatyviai nustatyta, kas yra laikoma įrodymais. Įrodymų leistinumą, pagal tuo metu galiojusią LR CPK redakciją ir kasacinio teismo praktiką, reiškė įrodymų atitikimą nustatytiems keturiems požymiams, vienas kurių – įrodymų gavimas tik įstatyme numatytais įrodinėjimo priemonėmis.

Manytina, kad įrodymų gavimas tik įstatyme numatytais įrodinėjimo priemonėmis, riboja galimybes įrodinėjant šaliai reikšmingas aplinkybes, kadangi turėdamos įrodymus, kurie nebuvo gauti įstatyme nurodytomis įrodinėjimo priemonėmis, šalys negalėdavo jų panaudoti teisme, kas tikėtina įtakoją tiesos nustatymą byloje. Tam tikros aplinkybės, kurios negalėjo būti įrodomos įstatyme įtvirtintomis įrodinėjimo priemonėmis, tačiau galėjo būti pagrindžiamos kitais įrodymais, taip ir likdavo neišaiškintos, todėl, autorės nuomone, įstatymų leidėjas pagrįstai įtvirtino nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, kas leido išsamiau atskleisti bylos esmę ir nustatyti daugiau bylai

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 06 22 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-256/2009 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 25]

²² LR Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios., 2011, Nr.85-4126.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 09 30 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-439/2008 // [http://eteismai.lt/byla/49742436701973/3K-3-439/2008?word="3K-3-439/2008"](http://eteismai.lt/byla/49742436701973/3K-3-439/2008?word=) [žiūrėta 2013 01 25]

svarbių aplinkybių. Iki minėtų LR CPK pakeitimų galiojęs baigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas riboja šalių ir teismo galimybes siekiant tiesos nustatymo byloje, nes teismas negalėjo priimti įrodymo, gauto įstatyme nenurodyta įrodinėjimo priemone. Kitaip tariant, teismas privalėjo nustatyti byloje tiesą remdamasis tik įstatymų leidėjo suteiktomis įrodinėjimo priemonėmis, kas, autorės manymu, prieštaravo civilinio proceso teisėje galiojantiems dispozityvumo ir rungtyniškumo principams.

Iš kitos pusės, nebaigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas įnešė ir tam tikrą neapibrėžtumą. Kaip minėta, įrodinėjimo priemonės – tai priemonė, būdas įrodymams gauti. Nesant baigtinio įrodinėjimo priemonių sąrašo, nėra visiškai aišku, kokios tos kitos įrodinėjimo priemonės ir kokie leistinumų reikalavimai kitoms įrodinėjimo priemonėms taikomi. Autorės manymu, sprendžiant šį klausimą, svarbiausias vaidmuo tenka teismui. Prijungdamas prie bylos įrodymus, gautus įstatyme konkrečiai neįtvirtintomis įrodinėjimo priemonėmis, teismas privalo objektyviai įvertinti, ar šis įrodymas turi ryšį su byla ir ar jis buvo gautas nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, viešosios tvarkos ir geros moralės principų. Atsižvelgiant į tai, kad įrodymų leistinumą apibūdina įrodymų procesinę formą, rinkimo bei tyrimo tvarką, nuo 2011 10 01 įrodymų vertinimui taikoma leistinumų taisyklė įgijo naujų ypatumų – teismas turi teisę vertinti bet kokią objektyvia forma išreikštą byloje esančią informaciją, jeigu įstatymas specialiai nenustato įrodinėjimo priemonių ribojimo²⁴.

Taigi, įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, nebegalima sutikti su išvada, kad specialistų išvados, laikraščių ir žurnalų publikacijos, sociologiniai tyrimai, statistikos duomenys nėra įrodymai²⁵. Kadangi LR CPK neapibrėžia „kitų įrodinėjimo priemonių“ ypatumų, manytina, kad šiai dienai net ir tokios įrodinėjimo priemonės galėtų būti leistinos, jeigu, kaip nurodyta aukščiau, jomis įrodymai būtų gauti įstatymo nustatyta tvarka, nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir interesų, įstatymų nuostatų, viešosios tvarkos ir geros moralės principų ir gauta informacija būtų išreikšta objektyvia forma. Taigi, kyla klausimas, kokia įrodymų pateikimo forma laikytina objektyvia. Autorės manymu, objektyvia forma galima būtų laikyti tokią įrodymų išreiškimo formą, kuri leistų teismui nustatyti, kokias aplinkybes įrodymas pagrindžia ar paneigia ir pateikiamą įrodymą tinkamai iširti (perskaityti, išgirsti, pamatyti ir pan.) bei jį įvertinti. T.y., teismas turi galėti nustatyti pateikiamo įrodymo turinį ir ryšį su byla.

Galiojant nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, nebūtų galima sutikti ir su teiginiu, kad faktiniai duomenys, kurie atitinka vieną iš įrodymų požymių – patvirtina ar paneigia byloje įrodinėtinas aplinkybes, tačiau neatitinka antrojo – nėra gauti įstatymo numatytais įrodinėjimo priemonėmis – nėra laikomi įrodymais.²⁶ Kaip matyti, 2011 10 01 įsigalioję LR CPK pakeitimai

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 09 27 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-402/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 04]

²⁵ Žlioba A. Įrodymų leistinumų samprata civiliniame procese // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. Vilnius, 2003, Nr. 3-4 (45-46), P.59. ISSN 1392-5709.

²⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.613.

praplėtė šalių galimybes įrodinėjant savo reikalavimus ir atsikirtimus, todėl manytina, kad šiai dienai sunkiau apibrėžti, kokie įrodymai nėra leistini, negu, kokie yra leistini.

Nors įrodymų leistinumą kriterijus yra susijęs su įrodymų procesine forma ir jų gavimo būdu ir nepriklauso nuo įrodymų turinio, LR CPK visgi galioja tam tikra išimtis šiuo atžvilgiu. Pagal LR CPK 177 straipsnio 4 ir 5 dalis faktiniai duomenys, sudarantys valstybės ar tarnybos paslaptį, paprastai negali būti įrodymais civilinėje byloje, iki jie bus išslaptinti įstatymų nustatyta tvarka, o duomenys, gauti taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme numatytus atvejus.

Negalima remtis įrodinėjimo priemonėmis, jeigu jų duomenys sudaro valstybės ar tarnybos paslaptį. Tokiomis įrodinėjimo priemonėmis galima remtis tik išslaptinus jose esančius duomenis. Jei valstybės ar tarnybos paslaptį sudarantys duomenys nėra išslaptinti, taip pat kai nėra galimybės juos išslaptinti, teismas atsisako priimti tokius įrodymus bei tenkinti prašymą dėl jų išreikalavimo²⁷.

Pagal LR Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo²⁸ 2 straipsnio 2 dalį valstybės paslaptimi laikoma šio įstatymo nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, žvalgybos, kontržvalgybos, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos respublikos suverenitetui, teritorijos vientisumui, gynybinei galiai, padaryti žalos valstybės interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei.

Pagal to paties įstatymo 3 dalį tarnybos paslaptimi laikoma šio įstatymo nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, ekonominė, teisėsaugos, švietimo, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės ar jos institucijų interesams arba sudaryti prielaidas neteisėtam valstybės paslaptį sudarančios informacijos atskleidimui, sukelti pavojų žmogaus sveikatai.

Autorės manymu, toks įrodymų leistinumą ribojimas taikomas nepaisant įrodymų procesinės formos ir yra taikomas įrodymams, gautiems visomis įrodinėjimo priemonėmis. Manytina, kad įstatymų leidėjas, įtvirtinęs tokį įrodymų leistinumą apribojimą, privačius asmenų interesus priešpastatė prieš valstybės ir visuomenės interesus, ir užtikrino pastarųjų, svarbesniųjų, apsaugą.

Pagal LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo²⁹ 2 straipsnio 3 dalį civilinių ginčų taikinamasis tarpininkavimas tai – civilinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą. Manytina, kad įstatymų leidėjo įtvirtintas draudimas remtis taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu gautais duomenimis, kaip įrodymais, sietinas su sąžiningumo principu ir visuotinai priimta praktika, kad derybose laikomasi abipusio konfidencialumo. Šalys, pasirinkusios neteisminį

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

²⁸ LR Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.105-3019.

²⁹ LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr.87-3462.

ginčo sprendimo kelią, parodo, jog viena kitos atžvilgiu yra atviros ir pasiruošusios ieškoti kompromisų. Siekis derėtis visada siejamas su didesniu ar mažesniu pasitikėjimu. Taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu vienos ginčo šalies sužinota informacija ir gauti duomenys negali tapti „akmeniu užantyje“ kitos šalies atžvilgiu teismo nagrinėjimo metu.

Visgi, pagal LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo³⁰ 7 straipsnio 1 dalį LR CPK 177 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas įrodymų leistinumą apribojimas netaikomas informacijai, kurios reikia siekiant patvirtinti ar įvykdyti taikinamojo tarpininkavimo metu sudarytą taikos sutartį, ir informacijai, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui. Taigi, pirmenybė vėlgi teikiama viešojo, o ne privataus intereso apsaugai.

Antras svarbus įrodymų leistinumą aspektas yra įrodinėjimas būtinaisiais įrodymais. Tai reiškia, kad aplinkybės, kurios gali būti patvirtintos tik tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis, negali būti patvirtintos jokiais kitomis įrodinėjimo priemonėmis³¹. Manytina, kad tiek įrodinėtinos aplinkybės, tiek konkrečios įrodinėjimo priemonės turi būti aiškiai nurodomos įstatyme. LR CPK 177 straipsnio 3 dalis įtvirtina įrodinėjimą būtinaisiais įrodymais, tačiau ši norma yra bendrojo pobūdžio – joje nenurodoma, kokias aplinkybes ir kokiais būtent įrodinėjimo priemonėmis reikia įrodinėti. Ši teisės norma realizuojama per kitas procesines ir materialines teisės normas.

Autorės nuomone, įrodinėjimas būtinaisiais įrodymais yra ne tik įrodymų leistinumą bet ir šalių rungimosi principo apribojimas, kadangi įstatyme numatytais atvejais šalys negali laisvai naudotis visomis įrodinėjimo priemonėmis. Autorės manymu, kitos įrodinėjimo priemonės, būtinojo įrodinėjimo atveju, gali būti naudojamos kaip pagalbinės, papildomos, tačiau remiantis vien tik papildomomis įrodinėjimo priemonėmis gautais įrodymais, negalima konstatuoti fakto egzistavimo ar neegzistavimo. Pavyzdžiui, LR CK 2.10 straipsnio 1 dalis numato, jog fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Įstatymas šiuo atveju numato, kad asmens neveiknumas konstatuojamas tik įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Konstatuoti asmens neveiknumą remiantis, pavyzdžiui, liudytojų parodymais ar šalies paaiškinimais, nesant būtinojo įrodymo (teismo sprendimo), negalima.

Dar vienas įrodymų leistinumą aspektas pasireiškia draudimu naudoti įstatymo konkrečiai įvardytą įrodinėjimo priemonę tam tikroms bylos aplinkybėms nustatyti. Paprastai toks draudimas yra susijęs su įstatymo reikalaujamos sandorio formos nesilaikymu³². Pavyzdžiui, pagal LR CK 1.93 straipsnio 2 dalį įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę,

³⁰ Ten pat.

³¹ Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt. Civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005. P.12.

³² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.615.

kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti. Pažymėtina, kad civilinio proceso teisėje, galiojant dispozityvumo principui, šis draudimas turi išimčių. Paprastai teismas gali netaikyti draudimo naudotis įstatyme konkrečiai numatyta įrodinėjimo priemone, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

Visgi, draudimas naudoti įstatymo konkrečiai įvardytą įrodinėjimo priemonę susijęs ne tik su įstatymo reikalaujamos sandorio formos nesilaikymu. Pavyzdžiui, pagal LR CPK 197 straipsnio 2 dalį oficialiuosiuose rašytiniuose įrodymuose nurodytas aplinkybes draudžiama paneigti liudytojų parodymais, tačiau nedraudžiama tokį įrodymą paneigti kitais byloje esančiais įrodymais³³. Šiuo atveju draudimas remtis liudytojų parodymais siejamas su oficialaus dokumento statusu ir didesne įrodomąja galia, bet ne su jo rašytine forma.

Jau minėta, kad įrodymų leistinumą apibūdina ne tik įrodymų procesinę formą, bet ir įrodymų gavimo būdą ir procesą, todėl, analizuojant įrodymų leistinumą, reiktų išskirti įrodymų legalumą. Įrodymų legalumas reiškia, kad tik įstatymo nustatyta procesine tvarka gauti, pateikti, ištirti ir įvertinti įrodymai yra leistini³⁴. Kai iš esmės pažeidžiama įstatymų nustatyta įrodymų rinkimo, pateikimo ir tyrimo tvarka, tokiu būdu gautais duomenimis remtis negalima³⁵. Panaši nuostata įtvirtinta ir, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilio proceso kodekso³⁶ 55 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią įrodymai, gauti pažeidus įstatymą, neturi juridinės galios ir jais negali būti remiamasi teismo sprendime. Teismui priimant sprendimą neleidžiama remtis įrodymais, kurie nebuvo teismo ištirti laikantis Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso nuostatų, taip pat įrodymais, gautais pažeidžiant federalinių įstatymų normas³⁷.

Galima teigti, kad įrodymų legalumas susijęs ne su konkrečių įrodinėjimo priemonių panaudojimu, bet su pačia įrodymų gavimo ir tyrimo tvarka. Pavyzdžiui, negalima būtų pripažinti leistiniais liudytojų parodymus, gautus naudojant prievartą ar grasinimus, arba laikyti leistinu rašytinį įrodymą, kuris pripažintas suklastotu. LR CPK numato konkrečius įrodymų gavimo ir tyrimo reikalavimus įrodymams, gaunamiems konkrečiai įvardytomis įrodinėjimo priemonėmis ir apie tai plačiau bus pasisakyta kitose magistrinio darbo dalyse. Tačiau LR CPK įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, nėra aišku, kokie įrodymų gavimo ir tyrimo reikalavimai keliami įrodymams, gaunamiems „kitomis įrodinėjimo priemonėmis“. Autorės nuomone, sprendžiant dėl

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 10 19 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-433// <http://www.lat.lt/lt/teismonutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 25]

³⁴ Žlioba A. Įrodymų leistinumą samprata civiliniame procese // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. Vilnius, 2003, Nr.3-4 (45-46), P.60. ISSN 1392-5709.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

³⁶ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=7&paper=55> [žiūrėta 2013 01 18]

³⁷ Демичев А.А., Исаенкова О.В. Принципы гражданского процессуального права современной России // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: 2008, Nr.2(104), P.5. ISSN 1392-6195.

kitomis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų legalumo, turėtų spręsti teismas, vadovaudamasis bendriniais civilinio proceso teisės principais.

Vertinant įrodymų legalumą, iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad įrodymų legalumo esmė gana paprasta – leistinu laikomas įrodymas, gautas, pateiktas ir iširtas įstatymo nustatyta tvarka, pagal atskiroms įrodinėjimo priemonėms keliamus reikalavimus bei įvertintas pagal įrodymų vertinimo taisykles, tačiau teisinėje literatūroje pagrįstai keliamas klausimas, ar sprendžiant dėl įrodymų legalumo reikia labiau laikytis formalizmo, ar vis dėlto į įrodymų legalumo aspektą žvelgti liberaliau.

Pagal liberalesnę poziciją civiliniame procese įrodymų legalumo klausimas turėtų būti sprendžiamas liberaliau, nei, tarkime, baudžiamajame procese ir nereikėtų atsisakyti priimti įrodymus tik dėl menko įrodymų gavimo procedūros pažeidimo³⁸. Manytina, kad ne itin reikšmingi pažeidimai neturėtų būti pakankamu pagrindu apriboti tam tikrų įrodymų leistinumą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu formuoja praktiką, kad procesinių teisės normų pažeidimas, susijęs su įrodinėjimo taisyklių pažeidimu, kaip pagrindas panaikinti skundžiamą teismo sprendimą ar nutartį gali būti toks, dėl kurio nesilaikymo buvo pažeistos esminės įrodymų rinkimo ir vertinimo taisyklės³⁹.

Kadangi bet kurios civilinės bylos nagrinėjimo metu yra siekiama išspręsti tarp šalių kilusį ginčą ir nustatyti tiesą, autorės nuomone, negalima vienareikšmiškai teigti, kad įrodymų legalumo klausimas turi būti sprendžiamas tik laikantis formalizmo, arba tik liberalizmo. Vertėtų sutikti su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kad įrodymus turėtų būti atsisakoma priimti, jeigu įrodinėjimo taisyklės buvo pažeistos iš esmės. Manytina, kad „pažeidimas iš esmės“ šiuo atveju turėtų reikšti esminį kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, įstatymų ar viešosios tvarkos bei geros moralės principų pažeidimą.

Ar pažeidimas yra esminis, teismas turėtų spręsti kiekvienu konkrečiu atveju⁴⁰. Spręsdamas dėl įrodymų rinkimo ir tyrimo tvarkos pažeidimų reikšmingumo, teismas, autorės nuomone, turėtų pirmiausia siekti nesuteikti perdėto pranašumo vienai iš šalių, t.y., teismas kiekvienu atveju turi užtikrinti, kad net ir menki įrodinėjimo procedūrų pažeidimai nepažeistų šalių lygiateisiškumo. Civilio proceso teisėje galioja rungtyniškumo principas ir kiekviena šalis turi rūpintis savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindimu ir turi tai daryti sąžiningai, laikydamasi įstatyme numatytos tvarkos. Teismui per daug liberaliai žiūrint į įrodymų rinkimo ir tyrimo tvarkos pažeidimus, vienai iš šalių gali nepagrįstai palengvėti įrodinėjimo našta. Įrodymų rinkimo, tyrimo ir vertinimo tvarkos laikymasis

³⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.607.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 03 07 nutartis civilinė byloje Nr.3K-3-270/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=11257 [žiūrėta 2013 01 25]

⁴⁰ Žlioba A. Įrodymų leistinumumo samprata civiliniame procese // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. Vilnius, 2003, Nr.3-4 (45-46), P.61. ISSN 1392-5709.

leidžia ne tik realizuoti rungtyniškumo principą, bet ir užtikrina teisingumo ir sąžiningumo principų laikymąsi.

Apibendrinant įrodymų leistinumą kriterijų ir jo turinį, darytina išvada, kad įrodymų leistinumą apibūdina ne tik įrodymų procesinę formą, bet ir jų rinkimo bei tyrimo tvarką. Ne esminiai šios tvarkos pažeidimai neturėtų užkirsti kelio pripažinti įrodymus leistiniais. Kiekvienu atveju teismas, sprenddamas dėl pažeidimo masto, turi laikytis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų ir nė vienai šaliai nepagrįstai nepalengvėti įrodinėjimo naštos.

Įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, įrodinėjimas tapo galimas įrodymais gautais ne tik įstatyme įvardytomis, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis, jei jomis gauti duomenys išreikšti objektyvia forma, turi ryšį su byla ir gauti įstatymo nustatyta tvarka. Įrodymams, kurių turinį sudaro valstybės, tarnybos paslaptis ar taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu gauti duomenys, taikomas leistinumą apribojimas, nepaisant jų procesinės formos, išskyrus įstatyme numatytas išimtis.

Įrodymų leistinumą apima ne tik įrodymų gavimą leistinomis įrodinėjimo priemonėmis, laikantis nustatytos tvarkos, bet įrodinėjimą būtinaisiais įrodymais – aplinkybės, kurios gali būti patvirtintos tik tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis, negali būti patvirtintos jokiais kitomis įrodinėjimo priemonėmis, ir draudimą naudoti įstatymo konkrečiai įvardytą įrodinėjimo priemonę tam tikroms bylos aplinkybėms nustatyti. Dėl kitomis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų legalumo, turėtų spręsti teismas vadovaudamasis bendriniais civilinio proceso teisės principais.

2.2. Įrodymų sąsajumas

Sprendžiant įrodymų panaudojimą civilinėje byloje svarbu ne tik, kokiomis įrodinėjimo priemonėmis ir kaip įrodymai gauti, bet, ar įrodymai turi ryšį su įrodinėjimo dalyku. Pagal LR CPK 180 straipsnį teismas priima nagrinėti tik tuos įrodymus, kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Įrodymų turinio ryšys su įrodinėjimo dalyku vadinamas įrodymų sąsajumu.

Teismams privalu taikyti įrodymų sąsajumo taisyklę, o įrodymus, neturinčius ryšio su įrodinėjimo dalyku, taip pat pakartotinai pateiktus rašytinius įrodymus, kurie jau anksčiau buvo pateikti ir priimti, reikia atsisakyti priimti⁴¹.

Sąsajumo taisyklę numato ir, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso⁴² 59 straipsnis, kuriame sakoma, kad teismas priima tik tuos įrodymus, kurie turi reikšmę dėl bylos nagrinėjimo ir išsprendimo. Panaši nuostata suformuota ir Švedijos civilinio proceso kodekso⁴³ 3

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

⁴² Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=7&paper=55> [žiūrėta 2013 01 25]

⁴³ The Swedish code of judicial procedure // <http://www.government.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.pdf> [žiūrėta 2013 01 18]

dalies 7 skyriuje – jeigu teismas nustato, kad aplinkybė, kurią šalis siekia įrodyti neturi reikšmės bylai, ar, kad pasiūlytas įrodymas yra nereikalingas, ar įrodomąja prasme nesvarbus, teismas turėtų atsisakyti vertinti tokią aplinkybę ar priimti tokį įrodymą.

Tiek įrodymų leistinumai, tiek sąsajumas turi vienodai svarbią reikšmę – tam tikras įrodymas gali atitikti leistinumą, tačiau neatitikti sąsajumo kriterijaus, arba atvirkščiai. Nei vienu, nei kitu atveju įrodymai neturėtų būti prijungiami prie bylos. Teismas, vykdydamas savo pareigas įrodinėjimo procese, tikrina, ar įrodymus teikiantys asmenys vadovavosi LR CPK 180 straipsniu, kuriame yra sąsajumo taisyklė, nuostatomis⁴⁴.

Kadangi sąsajumo taisyklės taikymas eliminuoja nesusijusių su įrodinėjimo dalyku ir pakartotinai teikiamų įrodymų prijungimą prie bylos, manytina, kad sąsajumo kriterijus reikšmingas civilinio proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principų įgyvendinimui. Proceso koncentruotumas suprantamas kaip viešas suinteresuotumas, kad byla būtų išnagrinėta kiek galima greičiau⁴⁵. Tuo tarpu proceso ekonomiškumo principas apibūdinamas kaip teismo pareiga kiek galima ekonomiškiau naudoti tiek biudžeto, tiek proceso šalių lėšas⁴⁶.

Civilinio proceso paskirtis užtikrinti greitą ir teisingą privatinų ginčų išsprendimą, ginčijamų civilinių teisių ir pareigų nustatymą⁴⁷, todėl įrodymų sąsajumo taisyklė svarbi ne tik įgyvendinant civilinio proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principus, bet ir užtikrinant visapusišką ir teisingą bylos išnagrinėjimą. Atkreiptinas dėmesys, kad LR CPK normos įpareigoja tiek teismą, tiek proceso dalyvius siekti, kad nurodytas civilinio proceso tikslas būtų pasiektas kaip įmanoma greičiau ir ekonomiškiau. LR CPK 7 straipsnio numato, kad teismas imasi LR CPK nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, o dalyvaujantys byloje asmenys privalo sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai.

Svarbiausias civilinio proceso tikslas yra ginti pažeistas asmenų teises ir teisėtus interesus bei kuo greičiau išspręsti tarp šalių kilusį ginčą ir atkurti taiką. Tam, kad šis tikslas galėtų būti maksimaliai įgyvendintas, teismui svarbu nustatyti ir iširti visas bylai reikšmingas aplinkybes. Netinkamai taikant sąsajumo taisyklę, bylos esmė gali likti neatskleista, arba bylos nagrinėjimas gali būti pernelyg užtęstas ir apsunkintas, todėl svarbu aptarti, kuo remdamasis teismas nusprendžia, ar tam tikras įrodymas atitinka sąsajumo taisyklę.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 04 04 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-146/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]

⁴⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003. P.203.

⁴⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003. P.205.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 10 24 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-999/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=12008 [žiūrėta 2013 01 31]

Kadangi pagal LR CPK 226 straipsnį pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu šalis ir tretieji asmenys turi pateikti teismui visus turimus įrodymus bei paaiškinimus, turinčius reikšmės bylai, taip pat nurodyti įrodymus, kurių jie negali pateikti teismui, darytina išvada, kad teismas jau pasirengimo nagrinėti bylą stadijoje taiko įrodymų sąsajumo taisyklę. Spręsdamas dėl šalių pateikiamų ar prašomų išreikalauti įrodymų ryšio su byla, teismas atsižvelgia į tai, ar šalis motyvuotai pagrindžia, kokias aplinkybes prašomi prijungti, ar išreikalauti įrodymai patvirtins arba paneigs. Kiekviena šalis bylos nagrinėjimo metu elgiasi šiek tiek subjektyviai – siekia įrodyti „savo tiesą“, todėl šalims dažnai atrodo, kad visi jų prašomi prijungti ar išreikalauti įrodymai yra svarbūs. Teismas, būdamas nešališkas, privalo įrodymų sąsajumo taisyklę taikyti objektyviai. Atsisakymas priimti įrodymą, kaip ir prašymas įrodymą prijungti ar išreikalauti, turi būti motyvuotas.

Teisinėje literatūroje sutinkama pagrįsta nuomonė, kad būtent faktinių bylos aplinkybių reikšmingumo veiksnys suponuoja išvadą, kad teismas neturėtų priimti ir tirti bet kokių įrodymų, net ir neturinčių ryšio su byla – jeigu nebūtų laikomasi šios taisyklės, situacija galėtų tapti *ad absurdum*⁴⁸.

Visgi, LR CPK neapibrėžia, kokie įrodymai laikytini reikšmingais. Reikšmingumo veiksnys kiekvienu atveju turi būti vertinamas skirtingai. Autorės nuomone, čia reikėtų sutikti, kad reikšmingais ir turinčiais ryšį su byla reikėtų laikyti įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius ieškinyje, priešieškinyje ir atsiliepimuose į juos nurodomas aplinkybes⁴⁹. Būtent šie procesiniai dokumentai apibrėžia, kokie materialiniai teisiniai santykiai sieja ginčo šalis, kokie yra šalių reikalavimai ir atsikirtimai bei kokiomis faktinėmis aplinkybėmis šalis remiasi. Šalių procesiniai dokumentai apibrėžia ginčo esmę ir nustato bylos nagrinėjimo ribas. Galima daryti išvadą, kad įrodymų sąsajumo taisyklė veikia kaip „filtras“ – užkerta kelią bylos vilkinimui ir nereikalingų įrodymų tyrimui, kas leidžia susikoncentruoti į bylos esmę. Paminėtina ir tai, kad įrodymų sąsajumo taisyklė taikoma visiems byloje esantiems, ar prašomiems prijungti įrodymams, nesvarbu, kokiomis įrodinėjimo priemonėmis jie gauti.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad įrodymų sąsajumas laikytinas įrodymų turinio loginiu ryšiu su įrodinėjimo dalyku. Tinkamas įrodymų sąsajumo taisyklės taikymas padeda įgyvendinti civilinio proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principus – užkerta kelią bylos vilkinimui ir nereikalingų įrodymų tyrimui. Pareiga pagrįsti teikiamų ar prašomų išreikalauti įrodymų ryšį su byla tenka ginčo šalims, tačiau galutinai dėl įrodymų sąsajumo ir prijungimo prie bylos motyvuotai nusprendžia teismas. Netinkamai taikant įrodymų sąsajumo taisyklę, gali būti nepagrįstai neprijungti ir neištirti įrodymai, reikšmingi bylai, dėl ko bylos esmė liktų neatskleista. Kita vertus, netinkamas įrodymų sąsajumo taisyklės taikymas gali suponuoti ir perteklinių įrodymų tyrimą, kas ženkliai

⁴⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.609.

⁴⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.609.

apsunkintų teismo darbą bei pareikalautų papildomų laiko ir ekonominių sąnaudų. Dėl įrodymų reikšmingumo kiekvienu atveju sprendžia teismas, atsižvelgęs į šalių procesiniuose dokumentuose keliamus reikalavimus ir nurodomus atsikirtimus.

3. ATSKIRŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ LEISTINUMO YPATUMAI

3.1. Šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai

Šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai yra viena dažniausiai naudojamų įrodinėjimo priemonių. Bylos nagrinėjimas iš esmės visada pradedamas šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, nes paprastai byloje dalyvaujantys asmenys geriausiai žino prieš iškeliant bylą teismą buvusias aplinkybes, todėl šių asmenų paaiškinimai turi didelę reikšmę teisingam ir greitam bylos išnagrinėjimui. Neretai būtent šių asmenų konkretūs veiksmai, jų pačių matyti ar girdėti faktai sukūrė, pakeitė ar nutraukė materialinius teisinius santykius, dėl kurių ir kilo teisinis ginčas⁵⁰.

Pažymėtina, jog įrodymais yra laikomi patys paaiškinimai, tuo tarpu, šalys ir tretieji asmenys yra tik įrodymų šaltinis. Svarbu ir tai, jog šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai visada yra šiek tiek subjektyvūs, nes tiek šalys, tiek tretieji asmenys yra teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi, todėl jų paaiškinimai turi būti vertinami objektyviai ir itin atidžiai.

Kadangi įrodymai yra bet kokie faktiniai duomenys – samprotavimai, vertinimai, prielaidos ir nuomonės nėra laikomi įrodymais, nes jiems negali būti taikomas tiesos kriterijus⁵¹. Tokia pozicija grindžiama tuo, jog tiek samprotavimai, tiek vertinimai, tiek nuomonės yra subjektyvūs ir jie negali būti patikrinti, o faktai, priešingai, yra duomenys apie realius įvykius.

Šalių ir trečiųjų asmenų apklausos metu itin svarbu laikytis įrodymų sąsajumo taisyklės, priešingu atveju gali būti pažeistas proceso koncentracijos principas – šalys ir tretieji asmenys turi suinteresuotumą bylos baigtimi ir dažniausiai yra linkę pasisakyti kuo išsamiau, jiems sunkiau susikoncentruoti į bylos esmę. Nors įstatymas nenustato ir neriboja šalies ar trečiojo asmens paaiškinimų turinio, tačiau pagal LR CPK 186 straipsnio 1 dalį teismas apklausos metu išsiaiškina tik turinčias reikšmės bylai aplinkybes – teismas privalo užtikrinti, kad šalis ar trečiasis asmuo pateiktų paaiškinimus, susijusius su įrodinėjimo dalyku ir nevilkintų proceso nukrypdamas nuo bylos esmės.

Kalbant apie šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų leistinumą, išskirtina keletas aspektų, kuriuos verta aptarti atskirai.

Įrodymų leistinumą, kaip minėta, siejamas ne tik su pačios įrodinėjimo priemonės panaudojimu, bet ir su įrodymų rinkimu, pateikimo bei tyrimo tvarka, todėl šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai negali būti laikomi leistiniais, jeigu jie gauti panaudojus apgaulę, smurtą, grasinimus ar suklydus (LR CPK 187 straipsnio 2 dalis). Ne esminiai šios tvarkos pažeidimai neturėtų užkirsti kelio pripažinti šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimus leistiniais. Kiekvienu atveju teismas, sprenddamas dėl pažeidimo masto,

⁵⁰ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003. P.463.

⁵¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.623.

turi laikytis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų ir vienai iš šalių nepagrįstai nepalengvinti įrodinėjimo naštos.

Nors šalys ir tretieji asmenys geriausiai žino bylos aplinkybes, LR CPK 188 straipsnis numato šaliai ir trečiajam asmeniui teisę atsisakyti apklausos ar atsakymų į tam tikrus pateiktus klausimus, jeigu tai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius. Šioje teisės normoje atsispindi konstitucinis principas, kad draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius⁵². Pažymėtina, kad šis įrodymų leistinumą apribojimas priklauso nuo pačios šalies ar trečiojo asmens valios – minėta įstatymo nuostata numato teisę, bet ne pareigą tam tikrais atvejais atsisakyti duoti paaiškinimus. Jeigu šalis ar trečiasis asmuo, net ir žinodami, kad duodami paaiškinimai yra prieš jį patį, šeimos narį ar artimą giminaitį, vis tiek sutinka tokius paaiškinimus teikti, jie turėtų būti laikomi leistiniais ir teismas turėtų jais remtis.

Šalis ar trečiasis asmuo pagal LR CPK 187 straipsnį turi teisę pripažinti faktus, kuriais kita proceso šalis grindžia savo reikalavimą ar atsikirtimą. Kadangi leistini yra tik tie įrodymai, kurie gauti įstatymo nustatyta tvarka (legalūs), toks faktų pripažinimas laikomas leistinu, jeigu teismas įsitikina, kad pripažinimas atitinka bylos aplinkybes ir nėra šalies pareikštas dėl apgaulės, smurto, grasinimo, suklydimo ar siekiant nuslėpti tiesą. Nors LR CPK nedetalizuoja, koku būdu leidžiama pripažinti faktus, autorės nuomone, faktų pripažinimas turėtų būti leidžiamas tiek žodinės apklausos metu, tiek dėstant paaiškinimus procesiniuose dokumentuose.

Vienas svarbiausių šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų leistinumą aspektas susijęs su šių asmenų atstovų paaiškinimų leistinumu. Iki 2003 01 01 įsigaliojusio LR CPK esminis klausimas, susijęs su šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų leistinumu, buvo, ar šalies ir trečiojo asmens atstovo paaiškinimai laikytini leistiniais įrodymais. 1964 metų LR CPK šio klausimo nedetalizavo⁵³.

Šiai dienai LR CPK 186 straipsnio 5 dalis numato, kad šalies apklausai prilyginama atstovo, vieno iš bendrininkų (procesinio bendrininkavimo atveju) bei tikrojo ūkinės bendrijos nario arba individualios (personalinės) įmonės savininko, kai šalimi byloje yra ūkinė bendrija arba individuali (personalinė) įmonė, apklausa. Trečiojo asmens apklausai prilyginama atstovo bei tikrojo ūkinės bendrijos nario arba individualios (personalinės) įmonės savininko, kai trečiuoju asmeniu byloje yra ūkinė bendrija arba individuali (personalinė) įmonė, apklausa.

LR CPK 186 straipsnio 5 dalis numato baigtinį sąrašą asmenų, kurių, kaip atstovų, paaiškinimai yra leistini. Autorės nuomone, tokia įstatymo leidėjo pozicija nėra visiškai pagrįsta.

LR CPK 51 straipsnis numato, kad asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus. Skiriamos dvi atstovavimo rūšys – atstovavimas pagal įstatymą ir pagal pavedimą. Atstovai pagal įstatymą atstovaujамųjų vardu turi teisę atlikti visus procesinius veiksmus, kuriuos atlikti teisė

⁵² LR Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.

⁵³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-139.

priklauso atstovaujamesiems, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, o atstovo pagal pavedimą teisės turi būti išreikštos įstatymų nustatyta tvarka išduotame ir įformintame įgaliojime arba atstovavimo sutartyje. Nors šalies ir trečiojo asmens atstovo dalyvavimas teismo posėdyje laikomas tinkamu atstovaujamojo dalyvavimu, tam tikrais įstatyme numatytais atvejais, kuomet nagrinėjamos bylos, susijusios su viešuoju interesu, reikalaujama tiesioginio šalies dalyvavimo ir paaiškinimų davimo. Pavyzdžiui, LR CPK 484 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad byla dėl įvaikinimo nagrinėjama būtinai dalyvaujant pareiškėjams, valstybinės įvaikinimo institucijos atstovui, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovui, kurie dėl įvaikinimo duoda išvadą teisme. Tačiau būtinas šalies ar trečiojo asmens dalyvavimas yra labiau išimtis, nei taisyklė.

Kalbant apie fizinių asmenų atstovavimą viskas yra pakankamai aišku – fiziniai asmenys teikia paaiškinimus patys, per atstovus pagal įstatymą, arba per atstovus pagal pavedimą. Abiem atvejais duoti paaiškinimai laikomi leistiniais.

Kitaip yra su juridiniais asmenimis. Juridinis asmuo teises ir pareigas įgyja ir įgyvendina tik per savo atstovus, todėl juridinis asmuo, kaip bylos šalis ar trečiasis asmuo, paaiškinimus gali duoti tik per atstovą, nepriklausomai nuo bylos pobūdžio. Pagal LR CPK 55 straipsnį bylas juridinių asmenų vardu teisme veda jų vienasmeniai valdymo organai, o įstatymuose ir steigimo dokumentuose nustatyta tvarka – kitų organų nariai ir dalyviai fiziniai asmenys, veikiantys pagal įstatymuose ir steigimo dokumentuose jiems suteiktas teises ir pareigas. Tai bendroji teisės norma, reglamentuojanti juridinio asmens atstovavimą.

Didesnis dėmesys skirtinas LR CPK 186 straipsnio 5 daliai, pagal kurią ūkinė bendrija ir individuali įmonė gali būti atstovaujamos tik atitinkamai tikrojo nario arba įmonės savininko ir tik šių asmenų paaiškinimai laikytini leistiniais. Manytina, kad toks įstatymų leidėjo taikomas šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų leistinumą apribojimas nėra visiškai pagrįstas. Neaišku, kodėl ūkinės bendrijos ir individualios įmonės negali atstovauti ir paaiškinimus duoti, pavyzdžiui, narys komanditorius ar kitas įmonės savininko įgaliotas asmuo. Ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį, pavyzdžiui, uždarają akcinę bendrovę gali atstovauti ir paaiškinimus duoti ne tik vadovas, bet ir įgaliotas teisininkas ar kitas asmuo. Todėl nėra aišku, kodėl tokie paties standartai netaikomi visų juridinių asmenų atstovavimui.

Autorės manymu, kalbant apie neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens atstovų paaiškinimų leistinumą, leistiniais turėtų būti laikomi ne tik tikrojo ūkinės bendrijos nario ir individualios įmonės savininko paaiškinimai, bet ir narių komanditorių ar kitų individualios įmonės savininko įgaliotų asmenų paaiškinimai, nes riboti tokių asmenų paaiškinimų leistinumą nėra pagrindo.

Šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimų leistinumui taip pat aktuali LR CPK 186 straipsnio 6 dalis, pagal kurią prieš atliekant šalies ar trečiojo asmens apklausą, šalis ir trečiasis asmuo, turintys procesinį veiksnumą, taip pat jų atstovai pagal įstatymą prisiekia. Iš to seka išvada, kad priesaika yra būtina, šalies ar trečiojo asmens paaiškinimų leistinumui.

Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilio proceso kodekso 68 straipsnis⁵⁴, reglamentuojantis šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimus, nenumato priesaikos instituto. Rusijos Federacijos civilinio proceso teisėje laikomasi nuomonės, kad šalys ir tretieji asmenys teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi ir dėl šios priežasties neneša atsakomybės už atsisakymą duoti paaiškinimus ir melagingą faktų pateikimą⁵⁵.

Visų pirma, svarbu išsiaiškinti, koks paties priesaikos davimo tikslas. LR CPK 7 straipsnio 2 dalis numato, kad dalyvaujantys byloje asmenys privalo sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai. Taigi, priesaikos institutas papildo LR CPK 7 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą byloje dalyvaujančių asmenų sąžiningumo imperatyvą⁵⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal minėtą LR CPK 186 straipsnio 6 dalį pareiga prisiekti taikoma tik šaliam ir trečiajam asmeniui, turintiems procesinį veiksnumą, taip pat jų atstovams pagal įstatymą. Tokia įstatymo nuostata įsigaliojo 2011 10 01 – iki tol galiojusiam LR CPK nebuvo numatyta šalies ar trečiojo asmens atstovo pagal įstatymą priesaika – prisiekti turėjo tik pati šalis ir trečiasis asmuo.

Literatūroje sutinkama pozicija, kad pareiga prisiekti siejama su asmenų suinteresuotumu bylos baigtimi – pareiga prisiekti netaikoma asmenims, kurie turi tik procesinį suinteresuotumą bylos baigtimi (atstovams pagal pavedimą, institucijų, teikiančių byloje išvadą atstovams ir kt.), nes šiems asmenims teismo sprendimas nesukels įtakos jų materialiosioms teisėms ir pareigoms⁵⁷. Darytina išvadą, kad bylos baigtimi suinteresuotų asmenų paaiškinimai laikomi leistiniais tik jiems prisiekus, o asmenų, turinčių tik procesinį suinteresuotumą paaiškinimai yra leistini ir nedavus priesaikos.

Nors priesaikos institutas papildo LR CPK 7 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą byloje dalyvaujančių asmenų sąžiningumo imperatyvą, o dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi šalys, tretieji asmenys, pareiškėjai, suinteresuoti asmenys, kreditoriai ir skolininkai, taip pat šių asmenų atstovai, autorės nuomone, tai šiek tiek dviprasmiška asmenų lygiateisiškumo ir lygybės prieš įstatymą atžvilgiu. Kitaip tariant, asmeniui, turinčiam teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, davusiam priesaiką ir ją sulaužius, gali būti taikoma atsakomybė, o tik procesinį suinteresuotumą turinčiam asmeniui – negali. Vadinas, galima manyti, kad, pavyzdžiui, juridinio asmens vadovas, atstovas pagal įstatymą, už melagingų paaiškinimų davimą gali būti nubaustas, o juridinio asmens atstovas pagal pavedimą – negali, nors abu atstovai veikia to paties juridinio asmens vardu. Autorės manymu, leistiniais turėtų būti laikomi tiek šalies ir trečiojo asmens, tiek jų atstovų pagal įstatymą ir pagal pavedimą paaiškinimai, pateikti davus

⁵⁴ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?com=&kodeks=7&paper=68> [žiūrėta 2013 02 02]

⁵⁵ Юридическая консультация. Доказательства в Гражданском процессе // <http://divorces.ru/faq/dokazatelstva/3-lits.htm> [žiūrėta 2013 02 02]

⁵⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.630.

⁵⁷ Ten pat. P.629-630.

priesaiką. Nesvarbu, kad asmenys neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, tačiau jų duodami paaiškinimai yra įrodymai byloje, kurioje sprendžiamas bylos baigtimi suinteresuotų asmenų teisių ir pareigų likimas, todėl visų asmenų duodamiems paaiškinimams turėtų būti keliami vienodi leistinumų reikalavimai.

Leistinumų požiūriu svarbu ir tai, kad šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai gali būti laikomi leistiniais duoti tiek žodžiu teismo posėdžio metu, tiek įstatymo numatytais atvejais raštu. Duoti paaiškinimus raštu galima, jeigu šalis ar trečiasis asmuo dėl svarbių priežasčių negali atvykti į teismą. Taip realizuojama asmens teisė būti išklausytam. Leistiniais paaiškinimais turėtų būti laikomos ir šalių bei trečiųjų asmenų procesiniuose dokumentuose išdėstomos aplinkybės. Kadangi duoti paaiškinimus yra šalies ir trečiojo asmens teisė, bet ne pareiga, praktikoje dažnai pasitaiko, kad teismo posėdžio metu šalys ir tretieji asmenys neteikia paaiškinimų žodžiu, o tik palaiko procesiniame dokumente išdėstytas aplinkybes ir argumentus.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai yra viena pagrindinių įrodinėjimo priemonių, nes šalys ir tretieji asmenys paprastai geriausiai žino ginčo aplinkybes, tačiau samprotavimai, vertinimai, prielaidos ir nuomonės paprastai nėra laikomi leistiniais. Leistini yra tiek žodiniai, tiek rašytiniai šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai, jeigu jie gauti nepažeidžiant įstatyme nustatytos įrodymų gavimo ir tyrimo tvarkos bei atitinka sąsajumo kriterijų. Ne esminiai šios tvarkos pažeidimai neturėtų užkirsti kelio pripažinti šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimus leistiniais. Dėl pažeidimo esmingumo kiekvienu atveju sprendžia teismas.

Šalys ir tretieji asmenys turi teisę teikti paaiškinimus patys arba per atstovus. Leistiniais turėtų būti laikomi narių komandatorių ir individualios įmonės savininko įgaliotų asmenų paaiškinimai, nes riboti tokių asmenų paaiškinimų leistinumą nėra pagrindo.

Įstatyme numatytais atvejais šalys, tretieji asmenys ir jų įstatyminiai atstovai turi pareigą prisiekti byloje, todėl priesaika yra būtina, šalies ar trečiojo asmens paaiškinimų leistinumų sąlyga. Kadangi tiek įstatyminiai, tiek sutartiniai atstovai veikia atstovaujamojo vardu, visiems atstovų paaiškinimams, turėtų būti keliami vienodi leistinumų reikalavimai.

3.2. Liudytojų parodymai

Minėta, kad teisinio materialinio santykio, dėl kurio kilo ginčas, aplinkybes geriausiai žino šalys ir tretieji asmenys. Tačiau pasitaiko, kad apie šalis ir trečiuosius asmenis siejančius materialinius teisinius santykius informacijos turi ir kiti asmenys. Tam, kad byla būtų išnagrinėta visapusiškai ir būtų išspręstas tarp šalių kilęs ginčas, svarbu išklausti ir kitus asmenis, žinančius bylai reikšmingas aplinkybes. Šiam tikslui pasiekti LR CPK yra įtvirtintas liudytojų parodymų institutas. Kad liudytojų parodymai būtų laikomi leistiniais, jie turi būti gauti, ištirti ir įvertinti laikantis įstatymo nuostatų bei

atitikti sąsajumo kriterijų – turėti ryšį su byla. Pažymėtina, kad liudytojas laikomas įrodymų šaltiniu, o įrodymais laikomi liudytojo duoti parodymai.

Pagal LR CPK 189 straipsnio 1 dalį liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, nesvarbu, koks jo amžius ir giminystės ryšiai su byloje dalyvaujančiais asmenimis, kuriam gali būti žinomos kokios nors aplinkybės, turinčios ryšį su byla. Taigi, liudytojų parodymams taikomas sąsajumo kriterijus – teismui reikšmingos tik liudytojo žinomos aplinkybės, susijusios su byla. Ar liudytojo parodymai atitinka sąsajumo kriterijų, teismas sprendžia liudytojo apklausos metu – liudytojui nukrypus nuo bylos esmės, teismas turi teisę liudytoją stabdyti ir priminti apie pareigą nurodyti tik su byla susijusias aplinkybes, priešingu atveju, liudytojo apklausa nepagrįstai užtruktų, kas vilkintų bylos nagrinėjimą.

Tam tikri leistinumų reikalavimai keliami patiems liudytojams, kaip įrodymų šaltiniui, ir tam tikri liudytojų parodymų gavimo ir tyrimo tvarkai. Todėl svarbu aptarti svarbiausius liudytojams ir liudytojų parodymams keliamus leistinumų reikalavimus.

Visų pirma, tam, kad asmuo galėtų būti liudytoju byloje, jis turi neturėti teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, nes asmuo, turintis teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi turi būti įtrauktas į procesą dalyvaujančiu byloje asmeniu, nes niekas negali būti liudytoju savo paties byloje⁵⁸. Darytina išvada, kad pagrindinis kriterijus skiriantis šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimus bei liudytojų parodymus yra šių asmenų procesinis statusas ir teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi. Paminėtina, kad liudytojų ir dalyvaujančių byloje asmenų tarpusavio draugystės, giminystės ar verslo ryšiai nėra pagrindas liudytojų parodymus laikyti neleistiniais, tačiau tai gali būti pagrindas teismui vertinti tokių liudytojų parodymus kritiškai. LAT yra suformavęs poziciją, kad ta aplinkybė, jog asmuo apklausiamas kaip liudytojas gali būti suinteresuotas duoti vienam asmeniui palankius parodymus, nėra pagrindas atsisakyti apklausti asmenį kaip liudytoją, o jo duotų parodymų nevertinti kaip įrodymų šaltinio – įrodinėjimo priemonės, o joje esančių faktinių duomenų kaip įrodymų⁵⁹.

Nepilnamečiai neturi civilinio veiksnumo, todėl tam, kad jų, kaip liudytojų, parodymai būtų leistini, privalu laikytis įstatyme numatytų reikalavimų. Nors liudytojų parodymų leistinumas nesiejamas su liudytojo amžiumi, nepilnamečio liudytojo apklausai keliami specialūs reikalavimai. Liudytojo, jaunesnio nei šešiolikos metų, parodymai laikomi leistiniais, ir netaikant pareigos prisiekti, tačiau teismas turi pareigą tokiam liudytojui suprantamai išaiškinti pareigą sakyti byloje tiesą. Apklausiant nepilnamečių liudytoją, gali būti šaukiami dalyvauti ir jo įstatyminiai atstovai ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, o tam tikri asmenys gali būti pašalinami iš teismo posėdžio salės, kurie gali įtakoti nepilnamečio liudytojo parodymus, ar veikti tokį liudytoją psichologiškai. Autorės nuomone, įstatymo nuostatos, susijusios su nepilnamečių apklausa, laikytinos imperatyviomis,

⁵⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.632.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 03 12 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-158/2008 // <http://www.lat.lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 06]

ir jų pažeidimai gali būti esminiu pagrindu nepilnamečio liudytojo parodymus pripažinti neleistiniais. Tai siejama su prioritetinių vaikų interesų apsauga.

Negali būti apklausiami kaip liudytojai atstovai civilinėje ir administracinėje byloje ar gynėjai baudžiamojoje byloje – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo, būdami atstovu ar gynėju, asmenys, kurie dėl fizinių ar psichinių trūkumų nesugeba teisingai suvokti turinčių reikšmės bylai aplinkybių arba duoti apie jas teisingų parodymų, dvasininkai – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo tikinčiojo išpažinties metu, medikai – apie aplinkybes, sudarančias jų profesinę paslaptį, taikinimo tarpininkai – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu, kiti įstatymų nustatyti asmenys (LR CPK 189 straipsnio 2 dalis). Draudimas nurodytus asmenis apklausti liudytojais įtvirtintas ir kituose teisės aktuose, pavyzdžiui, pagal LR Advokatūros įstatymo⁶⁰ 46 straipsnio 1 dalį advokatas negali būti šaukiamas kaip liudytojas ar teikti paaiškinimus dėl aplinkybių, kurias sužinojo atlikdamas savo profesines pareigas.

Nuo 2011 10 01 LR CPK 189 straipsnio 2 dalies sąrašas asmenų, negalinčių būti liudytojais, buvo papildytas draudimu liudytojais apklausti taikinimo tarpininkus. Šis pakeitimas, autorės nuomone, sietinas su LR CPK 177 straipsnio 5 dalimi – duomenys, gauti taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu, negali būti įrodymais civiliniame procese. Iš esmės visų, LR CPK 189 straipsnio 2 dalyje nurodytų asmenų, kaip liudytojų, parodymų neleistinumas siejamas su šių asmenų statusu ar užimamomis pareigomis, vykdoma veikla bei kitų asmenų teisių ir interesų apsauga.

Minėtos įstatymo nuostatos gina tam tikrų asmenų, pavyzdžiui, pacientų, tikinčiųjų, teises ir interesus. Tačiau svarbu, kad šis įrodymų leistinumą apribojimas nepažeistų bylos šalių ir trečiųjų asmenų teisės į teisingą ir visapusišką bylos išnagrinėjimą. Tikėtina situacija, kai asmenų, negalinčių būti liudytojais, galimai žinomos aplinkybės, susijusios su byla, gali būti itin reikšmingos įrodinėjimo procese. Autorės nuomone, įstatymų leidėjas turėtų įtvirtinti, kad ypatingos svarbos bylose, kurios susijusios su viešuoju interesu, nepilnamečių vaikų interesais ar svarbiausiomis žmogaus vertybėmis, teismui būtų suteikta teisė spręsti dėl LR CPK 189 straipsnio 2 dalyje numatyto apribojimo netaikymo.

Pakankamai liberaliai liudytojų parodymų leistinumą klausimas išspręstas Ispanijoje. Šioje šalyje liudytojas privalo atsakyti į teismo patvirtintus šalių pateikiamus klausimus, išskyrus, jei liudytojas dėl savo luomo ar profesijos privalo saugoti paslaptį, susijusią su teisme nagrinėjamais klausimais – tokiu atveju teismas, atsižvelgdamas į negalėjimo liudyti pagrindus, išsprendžia tokio asmens apklausos problemą, leisdamas neatsakinėti į tam tikrus klausimus⁶¹. Ispanijoje, kitaip nei Lietuvoje, nėra įtvirtintas imperatyvus apribojimas tam tikriems asmenims būti liudytojais. Tik išskirtiniais atvejais teismas gali leisti liudytojui dėl profesijos ar luomo neduoti parodymų, tačiau

⁶⁰ LR Advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr.50-1632.

⁶¹ Įrodymų rinkimas ir įrodymo būdas – Ispanija // http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_spa_lt.htm#6 [žiūrėta 2013 02 06]

manytina, kad tai yra teismo teisė, bet ne pareiga, todėl Ispanijoje teismas, įvertinęs negalėjimo liudyti pagrindus, gali ir nesuteikti liudytojui teisės neduoti parodymų.

Sprendžiant dėl LR CPK 189 straipsnio 2 dalyje nurodytų asmenų, kaip liudytojų, apklausos reikėtų remtis LR Konstitucinio teismo 2002 10 23 nutarime „Dėl Lietuvos respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos respublikos konstitucijai“⁶² suformuota pozicija. LR Konstitucinis Teismas šiame nutarime pasisakė dėl to, ar LR Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnyje įtvirtinta absoliuti teisė išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio nesudaro prielaidų piktnaudžiauti šia teise, neskatina elgtis neatsakingai ir neprofesionaliai, nes įpareigoti atskleisti paskelbtos informacijos šaltinį negali net teismas.

Nurodyta situacija siejosi su žurnalisto, kaip liudytojo, parodymų leistinumumu ir sąsajumu, nes minėta LR Visuomenės informavimo įstatymo nuostata suteikė teisę žurnalistui, apklausiamam liudytoju, neatskleisti nurodomos informacijos šaltinio. LR Konstitucinis Teismas pasakė, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas žurnalisto teisę neatskleisti informacijos šaltinio, turi pareigą įstatymu nustatyti ir tai, kad kiekvienu atveju spręsti, ar žurnalistas turi atskleisti informacijos šaltinį gali tik teismas.

Šiandien galiojantis LR Visuomenės informavimo įstatymo⁶³ 8 straipsnis numato, kad viešosios informacijos rengėjas, skleidėjas, jų dalyvis, žurnalistas turi teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio, išskyrus atvejus, kai informacijos šaltinį teismo sprendimu atskleisti būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės ir kad būtų vykdomas teisingumas.

Remiantis išdėstyta, darytina išvada, kad LR CPK 189 straipsnio 2 dalyje nurodytų asmenų, kaip liudytojų, parodymų leistinumumas taip pat turėtų būti ribojamas, atsižvelgiant į bylos pobūdį, kitų asmenų teises ir laisves bei byloje dalyvaujančių asmenų teisę į teisingą bylos išnagrinėjimą. Kiekvienu atveju spręsti dėl LR CPK 189 straipsnio 2 dalyje nurodytų asmenų, kaip liudytojų, parodymų leistinumumo turėtų bylą nagrinėjantis teismas, įvertinęs, kas padarytų didesnę žalą – minėtų asmenų apklausa, ar jų neapklausimas.

Sprendžiant dėl minimų asmenų apklausos, autorės manymu, skirtingai turėtų būti vertinama tik asmenų, kurie dėl fizinių ar psichinių trūkumų nesugeba teisingai suvokti turinčių reikšmės bylai aplinkybių arba duoti apie jas teisingų parodymų, apklausa. Šios asmenų grupės, kaip liudytojų, parodymai laikomi neleistiniais ne dėl jų vykdomos veiklos ar užimamų pareigų, o dėl individualių psichinių ir fizinių savybių. Manytina, kad minėti asmenys negali liudyti, nes jų parodymai dėl

⁶² LR Konstitucinio Teismo 2002 10 23 nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos respublikos konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2002/n021023.htm> [žiūrėta 2013 02 06]

⁶³ LR Visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3254.

individualių savybių gali būti iškreipti ir klaidinantys, todėl įstatymų leidėjas pagrįstai laiko tokių asmenų parodymus neleistiniais. Siekiant nustatyti, ar negalią turintis asmuo gali liudyti teisme, gali būti skiriama medicininė ekspertizė, nes ne kiekvienas psichinis ar fizinis sutrikimas įtakoja asmens gebėjimą suvokti parodymų davimą. Pavyzdžiui, neregio, apklausiamo dėl aplinkybių, kurias galima tik pamatyti, parodymai nebus leistini. Tačiau tai nereiškia, kad neregys negali tinkamai liudyti dėl aplinkybių, kurias galima išgirsti⁶⁴.

Pavyzdžiui, Prancūzijoje liudyti negali nepilnamečiai, neveiksnūs pilnamečiai ir asmenys, buvę nuteisti baudžiamojoje byloje. Tačiau teisėjas gali juos išklausti kaip informacijos šaltinius jų neprisaikdinęs. Sutuoktinių palikuonys negali liudyti dėl santuokos nutraukimo ar dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium. Jei liudytojas turi liudyti faktą, kuris yra jo profesinė paslaptis, jis taip pat gali atsisakyti liudyti⁶⁵. Taigi, kitaip nei Lietuvoje ir Ispanijoje, Prancūzijoje pats asmuo, o ne teismas sprendžia, ar duoti parodymus, kurie gali atskleisti profesinę paslaptį, ar ne.

Tam, kad liudytojų parodymai būtų leistini, jie taip pat turi būti gauti LR CPK numatyta tvarka. Vienas svarbesnių liudytojų parodymų leistinumą aspektų yra liudytojų pateikiamos informacijos pobūdis ir šaltinis. LR CPK 192 straipsnio 5 dalis numato, kad teismas gali pasiūlyti liudytojui teisingai pasakyti teismui viską, ką jis žino byloje, ir vengti pateikti informaciją, kurios šaltinio jis negali nurodyti. Negalima remtis įrodymais, neiširtais teismo posėdyje, parodymais liudytojų, kurie negali nurodyti, kokiū būdu ir iš kur gavo informaciją⁶⁶. Galima teigti, kad liudytojų nurodomos informacijos kilmės aiškumas sietinas su įrodymų sąsajumo kriterijumi – liudytojas turi liudyti tik apie aplinkybes, susijusias su nagrinėjama byla. Kaip ir šalys bei tretieji asmenys, taip ir liudytojai turi teismui nurodyti tik žinomus faktus. Nuomonės, pamąstymai, vertinimai nėra laikomi leistiniais.

Liudytojui leidžiama atsisakyti duoti parodymus, jeigu tie parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius. Paminėtina, kad liudytojo duoti parodymai prieš save patį ar šeimos narius nėra laikomi savaime neleistiniais. Teismas liudytoją turi išpėti apie teisę atsisakyti duoti tokio pobūdžio parodymus, tačiau liudytojui laisva valia nusprendus tokius parodymus duoti, jie negali būti laikomi neleistiniais ir gautais pažeidžiant įrodymų gavimo tvarką.

Kalbant apie liudytojų parodymų legalumą ir leistinumą, paminėtina, kad įprastai liudytojais parodymus duoda žodžiu teismo posėdžio metu, davę priesaiką, kuri laikytina būtina liudytojo parodymų leistinumą sąlyga, išskyrus numatytas išimtis, tačiau 2011 10 01 įsigaliojo LR CPK 192 straipsnio 8 dalis, kuri įteisino (išskirtiniais atvejais) rašytinius liudytojų parodymus, kurie esant įstatyme nustatytoms sąlygoms taip pat laikomi leistiniais. Išimtiniais atvejais, kai negalima arba

⁶⁴ Žlioba A. Konkrečių įrodinėjimo priemonių leistinumą ypatumai // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. Vilnius, 2003, Nr.5(47), P.46. ISSN 1392-5709.

⁶⁵ Įrodymų rinkimas ir įrodymo būdas-Prancūzija // http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_fra_lt.htm#6.a [žiūrėta 2013 02 06]

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

sudėtinga apklausti liudytoją teismo posėdyje, bylą nagrinėjantis teismas turi teisę vertinti liudytojo raštu pateiktus parodymus, jeigu, teismo nuomone, atsižvelgiant į liudytojo asmenybę ir liudytinų aplinkybių esmę, tai nepakenks esminių bylos aplinkybių atskleidimui. Rašytiniai liudytojo parodymai patvirtinami notaro. Tai viena esminių rašytinių liudytojo parodymų leistinumą sąlygų. Praktikoje pasitaiko atvejų, kada byloje dalyvaujantys asmenys patys apklausia liudytojus, kurie pasirašo, kad parodymai teisingi ir tokie „parodymai“ pateikiami teismui. Tokie liudytojų parodymai nebus leistini.

Kadangi liudytojų parodymų gavimui ir tyrimui keliama ypatingai daug reikalavimų, kyla klausimas, ar bet kokie liudytojų apklausos, parodymų tyrimo bei vertinimo pažeidimai iš karto daro liudytojų parodymus neleistiniais. Autorės nuomone, teismui sprendžiant dėl liudytojų parodymų gavimo ir tyrimo tvarkos pažeidimų reikėtų vadovautis aukščiau išdėstyta pozicija, kad įrodymus turėtų būti atsisakoma priimti, jeigu įrodinėjimo taisyklės buvo pažeistos iš esmės. Pažeidimas iš esmės turėtų būti suprantamas, kaip kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, įstatymų ar viešosios tvarkos bei geros moralės, pagrindinių civilinio proceso principų pažeidimas. Pavyzdžiui, esminiu pažeidimu turėtų būti laikomas liudytojo neprisiekimas, kai tai numato įstatymas, ar liudytojo apklausa nepašalinus iš teismo posėdžių salės kitų liudytojų. Tačiau, tarkime, liudytojo priesaikos žodžių supainiojimas, ar vieno iš žodžių praleidimas, autorės nuomone, neturėtų būti laikomas esminiu pažeidimu, nes tai nepažeistų nei dalyvaujančių byloje asmenų teisių, nei civilinio proceso principų.

Kaip minėta, jeigu įstatymas nenumato išimčių, šalys teisme gali įrodinėti visomis įrodinėjimo priemonėmis, tačiau tam tikrais atvejais naudojimas konkrečia įrodinėjimo priemone yra ribojamas. Liudytojų parodymų panaudojimas yra ribojamas pakankamai dažnai.

Pagal LR CK 1.76 straipsnio 2 dalį, jeigu sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti. Manytina, kad šiuo atveju įstatymų leidėjas siekia užtikrinti civilinių santykių stabilumą bei sutarčių laisvės principą – sandoris jo šalims sukelia atitinkamas teises ir pareigas, todėl sandorio šalys turi būti tiksliai nustatytos, o ne numanomos.

LR CPK 6.875 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad, jeigu paskolos sutartis turėjo būti rašytinė, ginčyti paskolos sutartį remiantis liudytojų parodymais neleidžiama, išskyrus numatytas išimtis. Panaši nuostata suformuluota ir LR CK 1.93 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti. Draudimas remtis liudytojų parodymais numatytais atvejais yra pasekmė asmeniui, nesilaikiusiam įstatymo reikalaujamos sandorio formos. Šis draudimas nėra absoliutus.

LR CK 1.93 straipsnio 6 dalies ir LR CK 6.875 straipsnio 2 dalies normos suteikia bylą nagrinėjančiam teismui diskreciją leisti ar neleisti privalomosios rašytinės sandorio formos

nesilaikiusioms ginčo šalims remtis liudytojų parodymais, tačiau jos negali būti aiškinamos kaip suteikiančios teismui absoliučią sprendimo laisvę. Tai reiškia, kad teismo diskrecija turi atitikti įstatyminio aktualių teisinių santykių reguliavimo ribas ir negali jų viršyti – turi būti konstatuota, kad draudimas panaudoti liudytojų parodymus prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams. Tokia teismo išvada visais atvejais turi būti motyvuota ir pagrįsta konkrečiomis bylos aplinkybėmis⁶⁷.

Liudytojų parodymų panaudojimas taip pat ribojamas norint paneigti oficialiuose rašytiniuose įrodymuose nurodytas aplinkybes. Minėta, kad tokie rašytiniai įrodymai turi didesnę įrodomąją galią ir aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais įrodymais, išskyrus liudytojų parodymus. Autorės manymu, tokia įstatymų leidėjo pozicija grindžiama tuo, kad oficialūs rašytiniai įrodymai (dokumentai) išduodami kompetentingų valstybės ir savivaldybės institucijų, ar įgaliotų asmenų ir yra labiau patikimi.

Kaip matyti iš formuojamos teismų praktikos ir įstatymo nuostatų, liudytojų parodymų leistinumą apribojimai nėra absoliutūs ir tai atitinka civilinėje teisėje galiojantį dispozityvumo principą. Liudytojų parodymų panaudojimo leistinumą sprendžiamas atsižvelgiant į bendruosius civilinio proceso principus.

Taigi, liudytojas laikomas įrodymų šaltiniu, o įrodymais laikomi liudytojo duoti parodymai. Būti liudytoju negali asmuo, teisiškai suinteresuotas bylos baigtimi. Liudytojų parodymai yra leistini, jeigu juos davė liudyti turintis teisę asmuo, o parodymai atitinka sąsajumo kriterijų, yra gauti ir ištirti pagal LR CPK reikalavimus. Nepripažintini leistiniais liudytojų parodymai, jeigu įrodinėjimo taisyklės buvo pažeistos iš esmės. Liudytojų parodymai gali būti tiek žodiniai, tiek rašytiniai, tačiau pastarieji privalo būti patvirtinti notaro. Negalima remtis įrodymais, neišdirtais teismo posėdyje, parodymais liudytojų, kurie negali nurodyti, koku būdu ir iš kur gavo informaciją. Liudytoją ir byloje dalyvaujančius asmenis siejantys ryšiai nėra pagrindas pripažinti tokio liudytojo parodymus neleistiniais.

Nepilnamečių liudytojų apklausos pažeidimai gali būti esminiu pagrindu nepilnamečio liudytojo parodymus pripažinti neleistiniais. Dėl draudimo apklausti liudytojais įstatyme nurodytus asmenis turėtų spręsti teismas, įvertinęs, kas padarytų didesnę žalą – minėtų asmenų apklausa, ar jų neapklausimas. Neturėtų būti svarstomas tik apribojimas apklausti asmenį, dėl fizinių ar psichinių trūkumų nesugebantį suvokti turinčių reikšmės bylai aplinkybių arba duoti teisingų parodymų.

Liudytojų parodymų panaudojimo apribojimas paprastai siejamas su įstatymo reikalaujamos sandorio formos nesilaikymu, tačiau šis draudimas netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 03 26 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-187/2008 // <http://www.lai.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 07]

3.3. Rašytiniai įrodymai

Teisinėje literatūroje rašytiniai įrodymai apibūdinami kaip materialūs daiktai, kuriuose ženklais išreikšta informacija apie reikšmingas nagrinėjamai bylai aplinkybes. Svarbu atkreipti dėmesį, kad rašytiniai įrodymai dažniausiai kyla iš asmenų, nesančių byloje dalyvaujančiais asmenimis ar ekspertais. Tokių įrodymų turinys negali būti priklausomas nuo jų autoriaus procesinės padėties byloje ir šie įrodymai paprastai atsiranda dar iki teismo proceso pradžios⁶⁸. Visgi, leistinumą požiūriu ne visa rašytine forma užfiksuota informacija laikoma rašytiniais įrodymais. Pavyzdžiui, rašytiniai šalies paaiškinimai, ar raštu užfiksuoti liudytojų parodymai nebus pripažinti rašytiniu įrodymu.

Įstatyminė rašytinių įrodymų samprata pateikta LR CPK 197 straipsnio 1 dalyje – rašytiniai įrodymai – tai dokumentai, dalykinio ir asmeninio susirašinėjimo medžiaga, kitokie raštai, kuriuose yra duomenų apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai.

Rašytinei įrodinėjimo priemonei nekeliama specialūs formos reikalavimai, išskyrus tai, kad įrodymai turi būti išdėstyti raštu. Reikalavimai rašto surašymui – teksto dalims, jų išdėstymui, turiniui ir kt. detaliam nereglamentuoti. Jei proceso normose tam tikri reikalavimai nenurodyti, tai jie palikti spęsti teismo nuožiūra. Teismas, sprenddamas tokius klausimus, turi vadovautis LR CPK 3 straipsnio 7 dalimi ir spęsti pagal protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus.

Laisva forma surašomi dokumentai, kad jie būtų pripažinti tinkama įrodinėjimo priemone, turi atitikti bendruosius reikalavimus įrodinėjimo priemonėms. Jose turi būti nurodyta informacija, jos surinkimo laikas, vieta, būdas ir kitos atskiru atveju svarbios aplinkybės bei nurodyti informaciją surinkę asmenys. Informacija objektyviu rašytiniu būdu gali būti išdėstyta pagal dokumentams keliamus reikalavimus, bet gali būti išdėstyta ir kaip laisvos formos raštas⁶⁹. Darytina išvada, kad tam tikroms rašytinių įrodymų rūšims numatyti specialūs reikalavimai, kurių laikytis privalu, kad rašytinis įrodymas būtų laikomas leistinu, kitais atvejais, rašytinių įrodymų leistinumą vertinamas pagal bendruosius civilinio proceso principus, svarbu, kad būtų aiškus rašytinių įrodymų autentiškumas. Autorės nuomone, tam tikros išimtys dėl rašytinių įrodymų leistinumą reikalavimų turėtų būti taikomos seniems rašytiniams įrodymams, jų turiniui ir formai, nes tokie įrodymai objektyviai negali atitikti šiandieninių rašytinių įrodymų standartų, o formalūs tokių įrodymų trūkumai neturėtų užkirsti kelio pripažinti juos leistiniais.

Itin svarbus rašytinių įrodymų leistinumą aspektas yra tas, kad visi rašytiniai įrodymai turi būti pateikiami valstybine kalba, todėl užsienio kalba pateikti rašytiniai įrodymai laikomi leistiniais, tik jeigu kartu pridedamas įstatymo nustatyta tvarka patvirtintas vertimas.

⁶⁸ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003. P.479-480.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 05 27 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-260/2011 // <http://www.lai.lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 07]

Viena dažniausiai pasitaikančių rašytinių įrodymų leistinumą problemų yra šių įrodymų autentiškumas ir legalumas. LR CPK 114 straipsnio 1 dalis numato, kad dalyvaujantis byloje asmuo, kuris procesinio dokumento turinį pagrindžia rašytiniais įrodymais, prideda jų originalus arba kopijas (skaitmenines kopijas), patvirtintas teismo, notaro (ar kito atlikti notarinius veiksmus įgalioto asmens), byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio (gavusio) asmens. Teismui pateikiami rašytinių įrodymų originalai paprastai nekelia abejonių dėl jų autentiškumo ir yra leistini visais atvejais, jeigu tenkinama sąsajumo sąlyga. Tuo tarpu, rašytinių įrodymų kopijos laikomos leistinomis, jeigu jos įstatymų nustatyta tvarka yra patvirtintos.

Pagal LR CPK 202 straipsnį formalūs rašytinių įrodymų trūkumai ar originalų nebuvimas neapriboja tokių rašytinių įrodymų leistinumą – jeigu teismui pateikiamuose rašytiniuose įrodymuose yra taisymų ar kitų išorinių trūkumų, taip pat jeigu pateikiamos tik rašytinių įrodymų kopijos dėl to, kad jų originalai nėra išlikę, apie šių įrodymų įrodomąją galią sprendžia byla nagrinėjantis teismas. Asmuo, kuris remiasi rašytiniu įrodymu, turi pareigą pašalinti jame esančius trūkumus, todėl jam tenka pareiga teikti papildomus įrodymus, susijusius su rašytinio įrodymo trūkumų pašalinimu⁷⁰.

Galima teigti, kad rašytinių įrodymų formalūs trūkumai ar originalų nebuvimas turi įtakos tokių įrodymų vertinimui, tačiau leistinumą požiūriu tai nereikšminga. Priešingu atveju, pernelyg laikantis formalumo vertinant menkus rašytinių įrodymų trūkumus, ar originalo nebuvimą, būtų nepagrįstai ribojama asmens teisė į gynybą. Esminiu trūkumu galėtų būti laikoma, pavyzdžiui, šalių parašų nebuvimas ant sutarties, ar medicininėje pažymoje nenurodyta ją išdavusi įstaiga ir kt.

Kalbant apie rašytiniams įrodymams taikomus leistinumą reikalavimus, paminėtinas oficialių rašytinių įrodymų statusas. Kaip minėta, oficialiuose rašytiniuose įrodymuose nurodytos aplinkybės negali būti paneigiamos liudytojų parodymais, išskyrus išimtinis atvejus. Oficialūs rašytiniai įrodymai turi atitikti specialius reikalavimus, nes jie laikomi padidintos įrodomosios galios, todėl dėl jų legalumo neturi būti abejonių. Neturėtų būti leistini įrodymai dokumentai, valstybės ir savivaldybių institucijų, notarų ir kitų valstybės įgaliotų asmenų išduoti pažeidžiant šiems dokumentams keliamus formas reikalavimus. Dokumentai, išduoti pažeidžiant juos išdavusių institucijų kompetencijos ribas, taipogi nepripažintini rašytiniais įrodymais⁷¹.

Nors įstatymas ir teismų praktika nenumato vienodų visiems rašytiniams įrodymams keliamų reikalavimų, išskyrus rašytinę formą, tam tikroms rašytinių įrodymų rūšims keliami specialūs leistinumą kriterijai, kuriuos verta aptarti atskirai.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 05 27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2011 // <http://www.lai.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 07]

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

LR Buhalterinės apskaitos įstatymas⁷² numato, kad apskaitos dokumentuose privalu nurodyti apskaitos dokumento pavadinimą, ūkio subjekto, surašiusio apskaitos dokumentą, pavadinimą, kodą, apskaitos dokumento datą, ūkinės operacijos arba ūkinio įvykio turinį ir kt. Apskaitos dokumentai pasirašomi asmeniškai arba LR Elektroninio parašo įstatymo nustatyta tvarka. Kadangi apskaitos dokumentai susiję su konkrečiomis ūkinėmis-komercinėmis operacijomis, minėti reikalavimai užtikrina apskaitos dokumentų autentiškumą, legalumą ir sąsajumą – iš nurodomų rekvizitų aišku, ar pateikiami dokumentai susiję su būtent ginčo šalis siejančiais teisiniais santykiais.

Specialūs reikalavimai keliami ir dokumentams, kuriais įrodinėjamos medicininės aplinkybės. Medicininiai duomenys turi būti surašomi į specialias LR Sveikatos apsaugos ministro tvirtinamas sveikatos statistikos apskaitos ir kitas formas. Tokio pobūdžio dokumentai laikytini oficialiais, todėl jų leistinumui keliami padidinti reikalavimai.

Būtinus reikalavimus juridinio asmens dokumentams, kuriuos jis naudoja teisiniuose santykiuose su kitais subjektais, numato LR CK 2.44 straipsnis, o LR CK 6.991 straipsnis detalizuoja būtinus reikalavimus draudimo polisui.

Kaip nurodyta anksčiau, tam tikrais atvejais įstatymas riboja konkrečių įrodinėjimo priemonių panaudojimą. Šis įrodymų leistinumą aspektas glaudžiai susijęs su paprastos ir notarinės rašytinės sandorių formos laikymusi. Sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Reikalaujamos rašytinės sandorio formos laikymasis svarbus sprendžiant sandorio galiojimo klausimą. Įstatymų leidėjas, numatydamas rašytinių įrodymų formos reikalavimus, siekia užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą bei sąžiningų asmenų teisių ir interesų apsaugą. Privaloma rašytinė sandorio forma paprastai nustatoma ypatingos svarbos sandoriams. LR CK numato daug sandorių, kuriems numatoma privaloma paprasta arba notarinė rašytinė forma: notarine forma turi būti sudaromos vedybinės sutartys, paprasta rašytinė forma numatyta prokurui, susitarimui dėl netesybų, draudimo, taikos sutartims ir kt.

Privalomos sandorio formos nesilaikiusiems asmenims atsiranda neigiamos pasekmės – tokie asmenys netenka teisės sandorio fakto įrodinėti liudytojų parodymais (draudimas naudoti konkrečią įrodinėjimo priemonę), o tam tikrais atvejais sandoris pripažįstamas negaliojančiu (LR CK 1.93 straipsnio 2 dalis).

Visgi, tam tikrų kategorijų bylose privalomos rašytinės formos reikalavimui taikomos išimtys. Pagal LR CK 6.969 straipsnio 4 dalį jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis turi būti rašytinė, o įstatymo numatytais atvejais – notarinės formos. Jeigu sutarties formos reikalavimų nesilaikoma, sutartis tampa negaliojanti. Tačiau sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvai įrodymų leistinumą taisyklių taikymo aspektu bylose dėl pripažinimo buvus susitarimą dėl jungtinės veiklos reiškia, kad teismai turi teisę taikyti minėtą įrodymų leistinumą taisyklės išimtį, kai yra pagrindas

⁷² LR Buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.99-3515.

konstatuoti, jog gyvenusių kartu ir tvarkiusių bendrą ūkį nesusituokusių asmenų turtinės teisės bus neapgintos vien dėl to, kad nėra jungtinę veiklą patvirtinančio rašytinio susitarimo, nors šalių tarpusavio santykių praktika, susiklosčiusi situacija, šalių ketinimai, jų elgesys siekiant tikslo ir kiti veiksmai leistų teisinius santykius kvalifikuoti kaip jungtinę veiklą⁷³. Galima daryti išvadą, kad tais atvejais, kai reikalavimas dėl privalomos rašytinės sandorio formos laikymosi prieštarauja pagrindiniams civilinio proceso teisės principams, teismas turi teisę taikyti įrodymų leistinumą taisyklės išimtį, ir pripažinti leistinomis kitas įrodinėjimo priemones.

Rašytiniai įrodymai tam tikrais atvejais yra privaloma įrodinėjimo priemonė.

LR CPK XXII skyriaus normos reglamentuoja dokumentinį procesą. Pagal LR CPK 424 straipsnio 1 dalį ieškinyje, kurio dalykas yra piniginiai reikalavimai, kilnojamąjį daiktą, vertybinių popierių priteisimas ar reikalavimai iš nekilnojamąjį daiktą nuomos sutarčių dėl nuomininko išskeldinimo, ieškovo prašymu gali būti išspręstas dokumentinio proceso tvarka, jeigu visi reikalavimai yra pagrindžiami leistiniais rašytiniais įrodymais. Darytina išvada, kad dokumentiniame procese rašytiniai įrodymai yra vienintelė leistina įrodinėjimo priemonė, o ieškovui nepagrindus visų reikalavimų leistiniais rašytiniais įrodymais, bylos dokumentinio proceso tvarka nagrinėti negalima.

Sprendžiant iš dokumentinio proceso sąvokos, gali susidaryti įspūdis, kad dokumentiniame procese leistini yra tik dokumentai, tačiau įstatymas neįpareigoja dokumentinio proceso tvarka pareiškiamo ieškinio grįsti vien tik dokumentais, todėl tokį ieškinį galima grįsti tiek dalykinio ar asmeninio susirašinėjimo medžiaga, tiek kitokiais raštais, kuriuose yra duomenų apie bylai reikšmingas aplinkybes⁷⁴.

Vienintele leistina įrodinėjimo priemone rašytiniai įrodymai yra ir ginčiuose dėl darbo užmokesčio išmokėjimo. Kadangi įstatymas nurodo, jog ūkinės-finansinės operacijos turi būti dokumentuotos, tarp įmonės ir darbuotojo kilus ginčui, darbo užmokesčio išmokėjimo faktas negali būti įrodinėjamas liudytojų parodymais. Tik rašytiniai įrodymai pripažįstami leistinomis įrodinėjimo priemonėmis⁷⁵. Būtinumas darbo užmokesčio išmokėjimo faktą įrodinėti rašytiniais įrodymais, autorės nuomone, siejamas su darbuotojo, kaip silpnesnės darbo teisių šalies, interesų apsauga ir viešuoju interesu darbo ginčiuose. Leidus atsiskaitymo su darbuotoju faktą įrodinėti liudytojų parodymais ar šalių paaiškinimais, įrodinėjimo našta būtų nepagrįstai perkeliama darbuotojui, kuris dėl savo padėties darbdavio atžvilgiu, turi mažesnes galimybes teikti įrodymus, susijusius su finansinėmis operacijomis jo darbovietėje. Tuo tarpu darbdaviui atsirastų galimybė nepagrįstai piktnaudžiauti savo procesine padėtimi.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 09 28 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-336/2009 // <http://www.la.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 10]

⁷⁴ Norkus R. Supaprastintas civilinis procesas. Vilnius: Justitia, 2007. P.159.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 03 21 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-371/2001 // http://www2.la.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25571 [žiūrėta 2013 02 10]

Įrodinėjimas rašytiniais įrodymais privalomas ir viešąjį interesą turinčiuose ginčiuose dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo. Pažymėtina, kad šio tipo bylose privalomi ne bet kokie, o konkrečiai numatyti rašytiniai įrodymai. Įstatymų leidėjas nurodo, kad nuosavybės teises patvirtinantys dokumentai yra išrašai iš hipotekos knygų, jei šių nėra – turto perleidimo sutartys, teismų sprendimai, turto nacionalizavimo aktai, taip pat valstybinių archyvų išduoti pažymėjimai, testamentai ar kiti Vyriausybės nustatyti dokumentai⁷⁶. Nesant tokių rašytinių įrodymų, įrodinėti nuosavybės teisių tokio pobūdžio bylose, remiantis kitais įrodymais, negalima.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ne visa rašytine forma užfiksuota informacija laikoma rašytiniais įrodymais. Rašytiniai įrodymai apibūdinami kaip materialūs daiktai, kuriuose ženklais išreikšta informacija apie reikšmingas nagrinėjamai bylai aplinkybes. Rašytiniai įrodymai turi būti pateikiami valstybine kalba. Tam tikroms rašytinių įrodymų rūšims keliami specialūs reikalavimai, kurių laikytis privalu, kad rašytinis įrodymas būtų laikomas leistinu, kitais atvejais, rašytinių įrodymų leistinumą vertinamas pagal bendruosius civilinio proceso principus, svarbu, kad būtų aiškus rašytinių įrodymų autentiškumas. Padidinti leistinumą reikalavimai keliami oficialiems rašytiniams įrodymams. Juose esanti informacija negali būti paneigta liudytojų parodymais.

Rašytinių įrodymų formalūs trūkumai ar originalų nebuvimas turi įtakos tokių įrodymų vertinimui, tačiau leistinumą požiūriu tai nėra svarbu. Pernelyg formaliai vertinant rašytinių įrodymų formalius trūkumus, ar originalo nebuvimą, būtų nepagrįstai apribojama asmens teisė į gynybą.

Tam tikrais atvejais įstatymas numato privalomą rašytinę sandorio formą, kurios nesilaikiusiems asmenims atsiranda neigiamos pasekmės – tokie asmenys netenka teisės sandorio fakto įrodinėti liudytojų parodymais (atsiranda draudimas naudoti konkrečią įrodinėjimo priemonę). Reikalavimui dėl privalomos rašytinės sandorio formos laikymosi prieštaraujant pagrindiniams civilinio proceso teisės principams, teismas turi teisę taikyti įrodymų leistinumą taisyklės išimtį, ir pripažinti leistinomis kitas įrodinėjimo priemones. Įstatyme numatytais atvejais, tam tikros aplinkybės gali būti įrodinėjamos tik rašytiniais įrodymais – būtinasis įrodinėjimas.

⁷⁶ LR Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr.65-1558.

3.4. Daiktiniai įrodymai ir apžiūros protokolai

Kiekvienoje civilinėje byloje pagrindinis teismui tenkantis uždavinys yra tiesos nustatymas ir teisingas tarp šalių kilusio ginčo išsprendimas. Išsamūs šalių, trečiųjų asmenų paaiškinimai, liudytojų parodymai ar dokumentai ne visada pakankamai pagrindžia vienokias ar kitokias aplinkybes – kai kada tampa būtina ištirti ir įvertinti daiktinius įrodymus. Daiktai civiliniame procese gali būti naudojami kaip įrodymai, nes jie susiję su aplink juos vykstančiais reiškiniais, o neretai ir patys yra ginčo objektas. Atsižvelgiant į teismų praktiką, civilinėje proceso teisėje daiktiniai įrodymai nėra itin dažnai naudojama įrodinėjimo priemonė, nors tam tikrų kategorijų bylose, dažniausiai susijusiose su turto sugadinimu, žalos padarymu ar intelektinės nuosavybės pažeidimais, daiktiniai įrodymai yra itin reikšmingi.

Nei 2011 10 01, nei ankstesni LR CPK pakeitimai iš esmės nekeitė nuostatų, reglamentuojančių daiktinius įrodymus, ir nors ši įrodinėjimo priemonė nėra plačiai naudojama, svarbu aptarti daiktinių įrodymų leistinumą.

Daiktiniai įrodymai yra daiktai, kurie savo ypatingomis savybėmis arba pačiu savo buvimu gali būti priemonė turinčioms bylai reikšmės aplinkybėms nustatyti (LR CPK 204 straipsnis). LR CPK nedetalizuoja pačios daiktų sąvokos, tačiau pagal civilinio proceso teisėje galiojantį principą leidžiama tai, kas neuždrausta, leistinais laikytini tiek kilnojamieji, tiek nekilnojamieji daiktai. Panaši daiktinių įrodymų sąvoka pateikta ir Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso⁷⁷ 73 straipsnyje – daiktiniais įrodymais yra daiktai, kurie pagal savo išorinį vaizdą, savybes, buvimo vietą ar kitus požymius gali būti priemone bylai reikšmingoms aplinkybėms nustatyti.

Pažymėtina, kad įrodymu laikomas ne pats daiktas, o daikto tyrimo metu gauta informacija, kuri paneigia arba patvirtina bylos aplinkybes. Pats daiktas yra tik įrodymų šaltinis⁷⁸.

Tam, kad daiktiniai įrodymai būtų laikomi leistiniais, jie ne tik turi suteikti informaciją, susijusią su įrodinėjimo dalyku (atitikti sąsajumo reikalavimą), bet ir būti pateikti bei ištirti įstatymų nustatyta tvarka. Autorės nuomone, ne esminiai daiktinių įrodymų rinkimo bei tyrimo tvarkos pažeidimai neturėtų užkirsti kelio tokių įrodymų pripažinimui leistiniais. Kaip jau buvo minėta kalbant apie įrodymų legalumą, ar pažeidimas yra esminis, teismas turėtų spręsti kiekvienu konkrečiu atveju, remdamasis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais, kad nebūtų pažeistos nė vienos iš šalių teisės.

⁷⁷ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?com=&kodeks=7&paper=68> [žiūrėta 2013 02 12]

⁷⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.662.

Vienas iš esminių leistinumų kriterijų tiriant daiktinius įrodymus, laikomas betarpiškumo principo laikymasis. Pagal LR CPK nuostatas daiktų apžiūrą turi atlikti visos sudėties teismas, todėl, nesilaikius šio reikalavimo, daiktiniai įrodymai neturėtų būti pripažinti leistiniais. Tuo tarpu, dalyvaujančio byloje asmens, kuriam pranešta apie apžiūrą, neatvykimas nekliudo atlikti apžiūros ir nėra pagrindu pripažinti daiktinius įrodymus neleistiniais. Daiktinių įrodymų leistinumui neturėtų įtakoti ir, pavyzdžiui, daiktinių įrodymų pateikimas, praleidus teismo nustatytą terminą, jeigu praleidęs terminą asmuo nurodo objektyvias termino praleidimo priežastis.

Pagal LR CPK 205 – 209 straipsnius daiktinius įrodymus gali teikti byloje dalyvaujantys asmenys, arba juos išreikalauti gali teismas. Leistiniais laikomi daiktiniai įrodymai ištirti tiesiogiai teismo posėdyje, arba daiktų buvimo vietoje, atliekant apžiūrą ir surašant apžiūros protokolą. Apžiūra daiktinių įrodymų buvimo ar įvykio vietoje procesiniu atžvilgiu niekuo nesiskiria nuo apžiūros, vykstančios teismo salėje⁷⁹, todėl tiek vienu, tiek kitu atveju gauti duomenys laikomi leistiniais.

Atliekant daiktų apžiūrą jų buvimo vietoje, apžiūros protokolai tampa savarankiška įrodinėjimo priemone. Darytina išvada, kad apžiūros protokolai, nors ir išskirtas atskirai, priklauso tiesiogiai nuo kitų įrodinėjimo priemonių. Apžiūros protokolai yra susiję su informacija, gauta kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Autorės manymu, apžiūros protokolai visada bus oficialūs dokumentai, kuriuose užfiksuotos informacijos negalima paneigti liudytojų parodymais. Tokia pozicija sietina su tuo, kad apžiūros protokolai surašomi teismo. Apžiūros protokolo leistinumui svarbu, kad prie apžiūros protokolo būtų pridėti visi teismo arba kitų asmenų sudaryti ir teismo patvirtinti planai, brėžiniai, nuotraukos ar vaizdo įrašai, jeigu jie buvo panaudoti apžiūros metu.

Apžiūros protokolai, kaip įrodinėjimo priemonė, numato ir, pavyzdžiui, Švedijos civilinio proceso kodekso⁸⁰ 39 skyriaus 1 dalis, kurioje sakoma, kad nekilnojamojo turto tyrimui, daiktams, kurie negali būti tiesiogiai pristatyti teismui, ar tam tikro įvykio scenai, teismas gali taikyti apžiūrą vietoje.

Nors daiktinių įrodymų apžiūros mažareikšmiai pažeidimai neturi esminės reikšmės sprendžiant dėl daiktinių įrodymų leistinumui, tam tikrų daiktų apžiūrai įstatymų leidėjas visgi numato specialius reikalavimus, kurių nesilaikymas, manytina, daro tokius įrodymus neleistiniais. Geriausias tokios išimties pavyzdys – reikalavimai, keliami sugadintų transporto priemonių apžiūrai ir padarytos žalos nustatymui. Transporto priemonė šiuo atveju yra daiktas, kurio apžiūros metu gaunami įrodymai reikšmingi bylos nagrinėjimui. Tam, kad tokios apžiūros metu gauti įrodymai būtų leistini, būtina laikytis kelių transporto priemonių vertės nustatymo tvarkos⁸¹. Pagal šią tvarką transporto priemonių

⁷⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p.671.

⁸⁰ The Swedish code of judicial procedure // <http://www.government.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.pdf> [žiūrėta 2013 02 13]

⁸¹ LR Susisiekimo ministro ir LR Finansų ministro 2000 04 17 Nr.120/2000 04 14 Nr.101 įsakymas // Valstybės žinios. 2000 04 21, Nr.33-946.

vertę nustato transporto priemonių vertintojai, o apžiūrėjus transporto priemonę, surašomas transporto priemonės apžiūrėjimo aktas, prie kurio privalu pridėti nurodytus transporto priemonės vertinimo dokumentus ir mažiausiai dvi apžiūros transporto priemonės nuotraukas. Taigi, šių reikalavimų laikymasis nurodytu atveju yra privalomas, kad apžiūra ir apžiūros protokolai būtų laikomi leistiniais ir gautais įstatymo nustatyta tvarka.

Apibendrintai galima pasakyti, kad daiktiniai įrodymai yra daiktai, kurie savo ypatingomis savybėmis arba pačiu savo buvimu gali būti priemone turinčioms reikšmės bylai aplinkybėms nustatyti. Įrodymu laikomas ne pats daiktas, o daikto tyrimo metu gauta informacija. Leistinumui svarbu, kad daiktų apžiūrą atliktų visos sudėties teismas, kas užtikrintų proceso betarpiškumo principą. Visgi, neesminiai tyrimo tvarkos pažeidimai neužkerta kelio daiktinių įrodymų leistinumui, tačiau dėl pažeidimo pripažinimo esminiu sprendžia konkrečiu atveju teismas pagal bendrinius civilinio proceso teisės principus. Leistiniais laikomi tiek kilnojamieji, tiek nekilnojamieji daiktai, kurie gali būti tiriami teismo posėdyje arba daiktų buvimo vietoje, atliekant apžiūrą ir surašant apžiūros protokolą. Apžiūros protokolai laikytini oficialiu dokumentu, kuriame užfiksuotos informacijos negalima paneigti liudytojų parodymais. Leistinu laikomas apžiūros protokolai, prie kurio pridėti teismo arba kitų asmenų sudaryti ir teismo patvirtinti planai, brėžiniai, nuotraukos ar vaizdo įrašai, jeigu jie buvo panaudoti apžiūros metu.

Tam tikrais atvejais daiktiniai įrodymai pripažįstami leistiniais, tik jeigu buvo laikytasi specialių teisės aktų nustatytų daiktų apžiūros taisyklių. Geriausias tokios išimties pavyzdys – reikalavimai, keliami sugadintų transporto priemonių apžiūrai ir padarytos žalos nustatymui.

3.5. Eksperto išvada

Tam tikro pobūdžio bylose, siekiant išsiaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes ar nustatyti tam tikrus faktus, teisinių žinių nepakanka – būtina pasitelkti atskirų kategorijų specialistus. Tais atvejais, kai teismas tam tikrus klausimus gali išsiaiškinti tik specialių mokslo, meno, technikos ar amato žinių pagalba, skiriama ekspertizė.

LR Teismo ekspertizės įstatymo⁸² 3 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad teismo ekspertizė – tai proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte. Taigi, ekspertizė yra proceso veiksmas, o leistina įrodinėjimo priemone yra eksperto išvada. Ekspertizės išvada kaip įrodymas yra specifinis, nes jis neegzistuoja iki

⁸² LR Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.112-4969.

tol, kol neatliktas tyrimas ir nepateikta išvada. Šalis ir teismui išvados turinys nėra ir negali būti žinomas. Jis, bet koku atveju, gali būti tik spėjamas⁸³.

Pagrindinis eksperto išvados leistinumą reikalavimas yra jos gavimas įstatymo nustatyta tvarka. Eksperto išvados leistinos bet kurioje proceso stadijoje, tačiau laikantis civilinio proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principų, sprendamas, ar reikia skirti ekspertizę, teismas turi nustatyti, ar tas faktas, kurį pasinaudojusi ekspertizė nori išsiaiškinti šalis, nėra jau įrodytas⁸⁴. Kitaip sakant, jei įstatymas nenumato būtinojo įrodinėjimo, šalys laisvai renkasi, kokiais įrodymais remtis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad ekspertizės skyrimas paprastai visada sustabdo bylos nagrinėjimą, teismas skirti ekspertizę turi tik įvertinęs jos būtinumą.

Pažymėtina, kad ekspertizę skiria teismas, atsižvelgęs į byloje dalyvaujančių asmenų prašymą ir nuomonę, arba paskyręs ekspertizę savo nuožiūra. Bet kuriuo atveju eksperto išvada bus laikoma leistinu įrodymu, tik jeigu ji paskirta teismo nutartimi, kurioje aprašomos bylos aplinkybės, ekspertizės skyrimo pagrindas, nurodomi ekspertui užduodami klausimai bei įstaiga, kuriai pavedama ekspertizę atlikti⁸⁵. Kiekvienas dalyvaujantis byloje asmuo turi teisę pateikti ekspertui klausimus, tačiau leistiniais klausimais laikomi tik susiję su byloje nagrinėjamomis aplinkybėmis, kurios negali būti nustatytos kitomis įrodinėjimo priemonėmis, arba kitų įrodymų joms nustatyti nepakanka. Šiuo atveju netinkamai taikant sąsąjumo taisyklę, būtų nepagrįstai vilkinamas bylos nagrinėjimas ir pažeidžiami proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principai.

Eksperto išvados leistinumą glaudžiai siejamas su asmenimis, galinčiais atlikti ekspertizę. LR CPK 212 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti. Teismo ekspertizės atlieka teismo ekspertai, nurodyti LR Teismo ekspertizės įstatyme. Pagal LR Teismo ekspertizės įstatymą⁸⁶ teismo ekspertais laikomi asmenys, turintys teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą. Aukšti reikalavimai ekspertams siejami su būtinybe užtikrinti atliekamos ekspertizės kokybiškumą, nes ekspertizė visuomet siejama su būtinybe turėti atitinkamos srities žinių. Pažymėtina, kad ekspertu negali būti suinteresuotas bylos baigtimi asmuo, o pagal LR CPK 67 straipsnio 2 dalį ekspertas taip pat negali dalyvauti nagrinėjant bylą, jeigu jis yra dėl tarnybos ar kitaip priklausomas bent nuo vienos iš šalių ar kitų dalyvaujančių byloje asmenų, ar atliko reviziją, auditą ar kitokį patikrinimą, kurio medžiaga buvo pagrindas tai civilinei bylai iškelti. Apribojimais ekspertams keliami laikantis sąžiningumo ir teisingumo principų – ekspertas turi pateikti išvadą tirdamas ir aiškindamas bylos

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 05 09 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-549/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=11548 [žiūrėta 2013 02 17]

⁸⁴ Kriščiūnas R. Ekspertizės skyrimo civilinėje teiseje taktikos ypatumai. Jurisprudencija, 2003, t.43(35); P.68.

⁸⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.675.

⁸⁶ LR Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.112-4969.

medžiaga, naudotis turimomis žiniomis, o ne vadovautis subjektyviais kriterijais. Ekspertizės išvada, pateikta neturinčių teisės ekspertizės atlikti asmenų, nepripažįstama leistinu įrodymu.

Praktikoje kartais susiduriama su situacija, kai nėra reikiamos specialybės teismo ekspertų arba jie negali būti skiriami teismo ekspertais konkrečioje byloje (dėl suinteresuotumo bylos baigtimi, užimtumo ar kitų aplinkybių). Tokiais atvejais ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti. Tokią išlygą numato ir LR Ekspertizės įstatymo⁸⁷ 4 straipsnis – jeigu Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašė nėra reikiamos specialybės teismo ekspertų, ekspertu gali būti skiriamas į šį sąrašą neįrašytas asmuo. Prireikus ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis teisę būti ekspertu valstybėje, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos sutartį. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog bet kuriuo atveju ekspertizės išvada bus leistina, tik jeigu ji atlikta teismo nutartimi paskirto asmens.

LAT praktikoje pažymima, kad specialias žinias turinčio asmens tyrimas, atliktas ne pagal teismo ar teisėjo nutartį civilinėje byloje, taip pat ne pagal antstolio patvarkymą vykdomojoje byloje, nepaisant jo išvados tiriamojo mokslinio pobūdžio, negali būti laikomas eksperto išvada. Visgi, tokia išvada gali atitikti kitą LR CPK 177 straipsnio 2 dalyje numatytą įrodinėjimo priemonę – rašytinį įrodymą, jeigu joje yra duomenų apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai⁸⁸.

Galima teigti, kad byloje gauta išvada, neatitinkanti eksperto išvadai keliamų reikalavimų, nėra savaime neleistinas įrodymas. Toks įrodymas gali būti panaudojamas kaip rašytinis.

Eksperto išvados leistinumas taipogi glaudžiai siejasi su reikalavimais pačios išvados turiniui ir formai. Pagal LR CPK 216 straipsnį eksperto išvada turi būti rašytinė, išdėstyta ekspertizės akte, pateikiant atsakymus į teismo iškeltus klausimus. Leistiniais laikomi ir eksperto pasisakymai dėl klausimų, kurie jam nebuvo pateikti. Svarbu atkreipti dėmesį, kad ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais⁸⁹. Autorės manymu, eksperto išvados dalis, kurioje pasisakoma dėl teisinių klausimų, turėtų būti pripažįstama neleistinu įrodymu ir neturėtų būti vertinama, tačiau eksperto pasisakymas teisiniais klausimais neturėtų savaime daryti neleistinai ir išvadų kitais klausimais, kurie tiesiogiai susiję su specialių žinių taikymu.

Nors galiojant rungtyniškumo ir dispozityvumo principams eksperto išvada dažniausiai skiriama byloje dalyvaujančių asmenų iniciatyva, tam tikrais atvejais įstatymas numato ekspertizės, kaip būtinojo įrodymo, reikalingumą.

Vienas dažniausių atvejų, kada ekspertizė laikytina būtina, yra bylos dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu. Ekspertizės būtinumas savaime nereiškia, kad kitos įrodinėjimo priemonės tampa neleistinomis. Nesant teismo psichiatrinės ekspertizės išvados, teismas neturėtų remdamasis tik

⁸⁷ LR Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.112-4969.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.

⁸⁹ LR Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.112-4969.

papildomomis įrodinėjimo priemonėmis, kurios lyg ir leistų konstatuoti, kad asmuo yra neveiksnius. Tokia pozicija, autorės manymu, grindžiama tuo, kad asmens neveiksnumo nustatymas yra ypatingas asmens teisių apribojimas, todėl asmuo gali būti pripažintas neveiksniu tik esant objektyviam pagrindui. Atsižvelgiant asmens veiksnio vertinimo sudėtingumą ir specialių žinių būtinumą, eksperto išvada apie asmens psichinę sveikatą yra reikšmingas įrodymas. Nustatymas, ar asmuo negali suprasti savo veiksmų ir jų valdyti, yra ne tik mokslinės išvados – teismo psichiatrijos ekspertizės dalykas, bet ir fakto klausimas, kurį nustato teismas, įvertinęs visus kitus byloje esančius įrodymus, o esant reikalui, išklausęs ir ekspertus⁹⁰.

Tai, kad asmens pripažinimo neveiksniu byloje eksperto išvada yra būtinas, bet ne vienintelis leistinas įrodymas, patvirtina LAT 2008 07 11 nutartyje civilinėje byloje Nr.3K-3-370/2008⁹¹ išdėstyta pozicija, kad atsižvelgiant į proceso dėl asmens pripažinimo neveiksniu teisinės ir socialines pasekmes, šio asmens tiesioginis dalyvavimas teismo procese yra būtinas ne tik dėl jo, kaip byloje dalyvaujančio asmens, procesinių teisių, bet ir dėl galimybės teisėjui susidaryti objektyvią nuomonę apie asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, psichinę būklę bei gebėjimą suvokti savo veiksmų reikšmę ar juos valdyti ir taip patikrinti byloje surinktos medžiagos, taip pat ir teismo psichiatro eksperto išvados, kuri teismui nėra privaloma, tikrumą bei tinkamai įvertinti juridinį asmens neveiksnumo kriterijų.

Ypatingą reikšmę eksperto išvada turi ir tėvystės (motinystės) nustatymo byloje. DNR ekspertizės išvados yra patikimas ir objektyvus mokslinis įrodymas, patvirtinantis arba paneigiantis vaiko kilmę iš konkretaus tėvo. Dėl šio įrodymo patikimumo ir objektyvumo, jis laikomas pagrindiniu tėvystės nustatymo byloje⁹². Visgi, šalims atsisakius atlikti ekspertizę, teismas tėvystę gali nustatyti ir kitais leistinais įrodymais, kurie patikimai patvirtina tėvystę. Tokia įstatymų leidėjo pozicija, manytina, kyla iš to, kad eksperto išvados privalomumas teismui nėra įtvirtintas ir teismas sprendimą priima įvertinęs visus byloje esančius įrodymus. Priešingu atveju, būtų pažeidžiamas teisingo proceso principas.

Taigi, tam tikro pobūdžio byloje, kuriose esminės bylos aplinkybės negali būti nustatytos kitomis įrodinėjimo priemonėmis, eksperto išvada tampa pagrindiniu, tačiau ne vieninteliu leistinu įrodymu.

Įvertinus išdėstyta, galima teigti, kad ekspertizė byloje atliekama tais atvejais, kai vien teisinių žinių nebebakanka. Eksperto išvada laikoma leistina, jeigu ji atlikta teismo nutarties pagrindu, iširta LR CPK nustatyta tvarka. Eksperto išvada, gauta ne pagal teismo nutartį, taip pat ne pagal antstolio

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 09 11 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-328/2007 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 07 11 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-370/2008 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 04 28 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-218/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 01]

patvarkymą vykdomojoje byloje, nepaisant išvados pobūdžio, negali būti laikoma eksperto išvada. Tokia išvada gali būti panaudota kaip rašytinis įrodymas.

Eksperto išvada turi būti rašytinė, išdėstyta ekspertizės akte, pateikiant atsakymus į teismo iškeltus klausimus. Eksperto išvadoje negali būti pasisakymų teisiniais klausimais, tačiau tokie pasisakymai neturėtų savaime daryti neleistinomis ir išvadų tais klausimais, kurie tiesiogiai susiję su specialių žinių taikymu. Ypatingi leistinumų reikalavimai keliami eksperto asmeniui – juo gali būti tik atitinkamos kompetencijos asmuo, paskirtas teismo.

Tam tikro pobūdžio byloje, kuriose esminės bylos aplinkybės negali būti nustatytos kitomis įrodinėjimo priemonėmis, eksperto išvada tampa pagrindiniu, tačiau ne vieninteliu leistinu įrodymu. Kaip būtinas įrodymas eksperto išvada dažniausiai naudojama asmens pripažinimo neveiksniu, tėvystės nustatymo ar žalos nustatymo byloje.

3.6. Nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai

Nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai kaip įrodymai, naudojami įvairaus pobūdžio byloje, įrodinėjant, pavyzdžiui, padarytą žalą, sutuoktinio neištikimybę ar garbės ir orumo įžeidimą. LR CPK nekonkretizuoja nuotraukų, vaizdo ir garso įrašų gavimo ir tyrimo tvarkos, tačiau numato, kad jie turi būti gauti nepažeidžiant įstatymų. Iš to seka išvada, kad įstatymų laikymasis yra pagrindinė nuotraukų, vaizdo ir garso įrašų leistinumų sąlyga. Bylai reikšmingos aplinkybės nuotraukose, vaizdo ir garso įrašuose turi būti užfiksuotos prieš iškeliant bylą teisme. Kai fotografuojama, filmuojama ar įrašinėjama tiriant įrodymus teisme, nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai tėra sudėtinė procesinių veiksmų dalis⁹³. Autorės nuomone, tokia pozicija nėra visiškai teisinga. Šalys turi teisę rinkti įrodymus ir jau prasidėjus teisminiam procesui, todėl šalis, teisėtai užfiksavusi ar įrašiusi aplinkybes, kurios gali būti reikšmingos bylai, turi teisę nuotraukas, vaizdo ir garso įrašus pateikti ne tik su pradiniu procesiniu dokumentu, bet ir teismo posėdžio metu, kaip papildomus įrodymus.

Iš teisinės literatūros ir teismų praktikos analizės, darytina išvada, kad nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų leistinumai pirmiausia siejami su asmens privataus gyvenimo apsauga. LR Konstitucija⁹⁴ numato, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsimosi į jo garbę ir orumą. Ypatingas dėmesys šioms įrodinėjimo priemonėms skiriamas todėl, kad naudojantis vaizdo ir garso technikos priemonėmis asmens neturtinės teisės ir vertybės gali būti lengvai pažeidžiamos⁹⁵.

⁹³ Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt. Civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005. P.88.

⁹⁴ LR Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.

⁹⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006, P.689.

Visgi, asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą neturėtų būti suabsoliutinta – esant objektyviam pagrindui ši asmens teisė gali ir turi būti ribojama.

Sprendžiant dėl nuotraukos, vaizdo ir garso įrašo leistinumą, svarbu nustatyti, kas laikoma asmens privataus gyvenimo pažeidimu. Čia tikslinga remtis LR CK 2.23 straipsniu, kuris numato, kad privataus gyvenimo pažeidimu laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas, duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką bei kitokie neteisėti veiksmai. Taigi, asmens teisė į privatumą susideda iš daugelio atskirų aspektų.

Autorės manymu, nuotraukos, vaizdo ir garso įrašo leistinumą teismas turi spręsti kiekvienu konkrečiu atveju, vertindamas, ar nebuvo pažeistas nė vienas asmens teisės į privatumą aspektas. Sprendžiant dėl šių įrodinėjimo priemonių leistinumą, svarbu nustatyti, ar asmuo, teigiantis, jog jo teisė į privatumą yra pažeista, nepiktinaudžiauja šia teise ir tokiu būdu nesiekia užkirsti kelio įrodymo prijungimui, kuris galimai jam yra nepalankus.

Nustačius, kad asmuo elgiasi nesąžiningai ir tokį savo elgesį bando slėpti privatumo apsaugos motyvais, teismas gali atsisakyti ginti jo privatumo teisę ir nepripažinti, kad vienos šalies be kitos šalies sutikimo padarytas įrašas pažeidžia to asmens teisę į privatumą. Apie tai, ar garso įrašas yra leistina įrodinėjimo priemonė, turi būti sprendžiama individualiai kiekvienoje konkrečioje byloje, atsižvelgiant į įrašo padarymo aplinkybes, fiksavimo būdą ir priemones.⁹⁶ Nors pateiktas išaiškinimas apima tik garso įrašo panaudojimo leistinumą, manytina, kad tokie patys leistinumą kriterijai turi būti naudojami ir sprendžiant dėl nuotraukų bei vaizdo įrašų panaudojimo.

Kadangi vieningų kriterijų, sprendžiant dėl nuotraukų, vaizdų ir garso įrašų leistinumą nėra, tikslinga panagrinėti kaip praktiškai yra sprendžiamas šių įrodinėjimo priemonių leistinumą klausimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje.

Analizuojant teismų praktiką, galima pastebėti, kad nuotraukomis, vaizdo ir garso įrašais dažniau remiamasi šeimos teisinių santykių bylose, ypač santuokos nutraukimo bylose, įrodinėjant šeimyninio gyvenimo aplinkybes ar sutuoktinio neištikimybę, taip pat bylose dėl žalos atlyginimo, autorių teisių pažeidimų ir kt.

Verta paminėti Panevėžio apygardos teisme 2011 09 29 apeliacine tvarka išnagrinėtą civilinę bylą Nr.2A-616-227/2011⁹⁷, kurioje vienas iš nagrinėjamų aspektų buvo tas, kad apeliantas teigė, jog teismas, priimdamas sprendimą, rėmėsi ieškovo pateiktomis nuotraukomis ir vaizdo įrašais, nors jie

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 06 06 nutartis civilinėje byloje Nr.3k-3-269/2012 // <http://www.lai.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 17]

⁹⁷ Panevėžio apygardos teismo nutartis 2011 09 29 civilinėje byloje Nr.2A-616-227/2011 // <http://www.eteismai.lt/byla/182038659213215/2A-616-227/2011> [žiūrėta 2013 02 17]

neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, nes nebuvo atlikta fotonuotraukų ir vaizdo įrašo ekspertizė. Apeliantas įrodinėjo, kad šie įrodymai nelaikytini leistina įrodinėjimo priemone.

Teismas minimoje byloje išaiškino, kad jeigu civilinės bylos šalis ginčija kitos šalies pateiktą nuotrauką, garso ar vaizdo įrašų leistinumą, motyvuodama tuo, kad jie yra padaryti pažeidžiant įstatymų ginamas asmens neturtines teises ir vertybes, teismas, atsižvelgdamas į įstatymų nuostatas, kiekvienu konkrečiu atveju turi tirti ginčijamus įrodymus, nuotrauką, garso bei vaizdo įrašų padarymo aplinkybes, ir vertinti, ar šios įrodinėjimo priemonės konkrečioje byloje gali būti pripažintos leistinomis. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai pripažino, kad vertinant ieškovo pateiktas nuotraukas, vaizdo įrašus nebuvo pažeistos asmenų neturtinės teisės ir vertybės. Atsakovas neprašė teismo skirti nuotraukų ir vaizdo įrašo ekspertizės, nors tokią teisę jam suteikia įstatymas. Teismas, vertindamas nuotraukas ir vaizdo įrašus, atsižvelgė į tai, kad patalpų perdavimo-priėmimo aktas su jame aprašytais trūkumais iš esmės sutampa su vaizdine medžiaga, aktas pasirašytas atsakovo atstovo, todėl pripažintina, kad pirmosios instancijos teismas tinkamai vertino įrodymus.

Galima daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą dėl nuotraukų ir vaizdo įrašų panaudojimo leistinumo, nes apeliantas neįrodė, kad ginčo nuotraukos ar vaizdo įrašas pažeidė įstatymo reikalavimus ar apelianto teisę į privatumą.

Kasacine tvarka 2004 02 23 peržiūrėtoje civilinėje byloje Nr.3K-3-136/2004⁹⁸ buvo sprendžiamas klausimas dėl garso įrašo panaudojimo leistinumo. Kaip jau minėta, esminė garso įrašo leistinumo sąlyga, tai tokio įrodymo gavimas nepažeidžiant įstatymų reikalavimų. Tokia pozicija išdėstyta ir minimoje byloje. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai teisingai aiškino ir taikė įrodymus ir įrodinėjimą reglamentuojančias teisės normas. Kolegija nurodė, kad įrodymu civilinėje byloje gali būti tik tokia informacija, kuri gauta, surinkta, iširta ir įvertinta nepažeidžiant įstatymų. Iš bylos medžiagos matyti, kad ieškovė ieškinį pareiškė 2002 11 25, o bylos nagrinėjimo metu ieškovė pripažino, kad garso įrašą ji slapta padarė 2002 11 28, jau prasidėjus teismo procesui, atvykusi į atsakovo namus. Iš garso įrašo išklotinės matyti, jog ieškovė specialiai pateikdavo atsakovui tokius klausimus, kad gautų jai naudingus atsakymus. Vadinas, ieškovė, jau prasidėjus teismo procesui, pati savo iniciatyva rinko įrodymus, šiam tikslui slapta panaudodama garso įrašymo techniką. Tokį įrodymų rinkimą kasacinis teismas prilygino operatyvinei veiklai, o operatyvinės veiklos priemonės gali naudoti tik valstybės įgalioti asmenys. Privatus asmuo kito privataus asmens atžvilgiu pastarojo privačioje valdoje neturi teisės taikyti jokių operatyvinės veiklos priemonių. To pasėkoje, kasacinis teismas pripažino garso įrašą šioje byloje neleistinu įrodymu.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 02 23 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-136/2004 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24074 [žiūrėta 2013 02 17]

Autorė jau buvo išdėsčiusi savo nuomonę, kad šalys turi teisę rinkti įrodymus ir jau prasidėjus teisminiam procesui, tačiau kaip ir buvo minėta, šia teise šalys privalo naudotis teisėtai, priešingai negu buvo nustatyta minėtoje byloje.

Dėl vaizdo įrašo leistinumai taipogi buvo pasisakyta 2004 11 29 nutartyje civilinėje byloje Nr.3K-3-643/2004⁹⁹. Teisėjų kolegija konstatavo, jog teisės į privatų gyvenimą pažeidimas gali būti suprantamas kaip privataus asmens filmavimas jo privačioje valdoje be jo sutikimo, vaizdo įrašo, kuriame užfiksuotas privatus asmuo, platinimas ar pavišimas be jo sutikimo ir pan. Nagrinėjamos bylos atveju filmavimas buvo atliekamas atsakovui priklausiančios parduotuvės prekybos salėje, viešoje vietoje. Toks filmavimas neturi būti laikomas privataus asmens teisių pažeidimu, todėl vaizdo įrašė esanti informacija turi būti pripažinta tinkamu įrodymu. Teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai rėmėsi LR Operatyvinės veiklos įstatymu, kuris šiuo atveju negali būti taikomas. Taigi, vaizdo įrašo padarymas viešoje vietoje nėra laikomas neleistinu ir pažeidžiančiu asmens privatų gyvenimą. Pagrindinis tokio įrodymo leistinumai aspektas yra įrodymo gavimo vieša vieta.

Apibendrinant nuotraukų, vaizdo ir garso įrašų leistinumai, darytina išvada, kad dėl šių įrodymų leistinumai turi būti sprendžiama kiekvienoje konkrečioje byloje, kadangi įstatymo leidėjo suformuotas leistinumai kriterijus, kad šie įrodymai būtų gauti nepažeidžiant įstatymų reikalavimų, yra pakankamai abstraktus. Kiekvienoje byloje teismas turi spręsti, kokios teisės normos buvo pažeistos renkant šiuos įrodymus, kokios asmens, teigiančio, kad tokie įrodymai konkrečiu atveju yra neleistini, teisės buvo pažeistos.

Atsižvelgiant į teismų praktiką, autorės nuomone, netinkamai sprendžiant klausimą dėl asmens privataus gyvenimo apsaugos, gali būti pažeisti kitų asmenų teisėti interesai ir teisė į teisingą bylos išnagrinėjimą. Juk nepagrįstai pripažinus nuotrauką, vaizdo ar garso įrašą neleistinu, gali likti neapginti asmens, kuris kreipėsi teisminės gynybos teisėti interesai. Kiekvienu atveju teismas, vadovaudamasis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, turi siekti išlaikyti teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ir teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą pusiausvyrą.

3.7. Elektroniniai ir kiti įrodymai

2011 10 01 įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, buvo įtvirtinta dalyvaujančių byloje asmenų teisė savo reikalavimus ir atsikirtimus įrodinėti ne tik konkrečiai įvardytomis, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Kadangi šiai dienai dar nėra suformuota teismų praktika dėl to, kas

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 11 29 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-643/2004 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27393 [žiūrėta 2013 02 17]

tiksliai patenka į kitų įrodinėjimo priemonių sąrašą, nėra aišku ir kokie leistinumo kriterijai kitoms įrodinėjimo priemonėms taikomi.

Autorės nuomone, kalbant apie kitas įrodinėjimo priemones, labiausiai verta aptarti elektroninius įrodymus. Didėjant elektroninių priemonių vartojimui, tobulėjant duomenų perdavimui elektroninėmis priemonėmis, vis dažniau atsiranda poreikis panaudoti elektroninėje erdvėje ar laikmenoje esančius duomenis. Pasak Ryčio Čėsno (2007), „kol kas teisinė sistema nėra iki galo pasiruošusi tokiems iššūkiams, ir ne visais atvejais elektroniniai duomenys gali būti pateikti teismui ir panaudoti kaip įrodymai“ (p.93)¹⁰⁰. Manytina, kad šiai dienai su tokia pozicija galima būtų nesutikti, nes šiandien asmenys elektroninėje erdvėje, internete atlieka galybę veiksmų, todėl natūralu, kad kilus civiliniam ginčui, kyla poreikis pasinaudoti elektroniniais duomenimis kaip įrodymais.

Elektroninių duomenų ir įrodymų tematika yra labai plati, todėl, nenukrypstant nuo magistrinio darbo temos, bus aptariama tik, kas laikoma elektroniniais įrodymais ir kokius esminius kriterijus jie turi atitikti, kad būtų laikomi leistiniais.

Kadangi įrodymais laikomi bet kokie faktiniai duomenys, patvirtinantys arba paneigiantys bylos aplinkybes, elektroninius įrodymus būtų galima apibrėžti kaip duomenis, gautus nepažeidžiant įstatymų, kurie gali būti perkeltami į rašytinę formą arba objektyviai išreiškiami elektroninėse laikmenose, ir kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes.

Pagal LR Elektroninio parašo įstatymą¹⁰¹ elektroniniai duomenys tvarkomi informacinių technologijų priemonėmis. Autorės nuomone, galima daryti išvadą, kad elektroniniai įrodymai, kitaip nei kiti įrodymai, yra elektroninėje erdvėje (laikmenoje).

Autorės nuomone, sprendžiant dėl elektroninių įrodymų leistinumo, dažniausiai susiduriama su elektroninių įrodymų autentiškumo ir pateikimo problema.

Siekiant panaudoti elektroninius įrodymus kaip leistinus, būtina juos išreikšti objektyvia forma, kad teismas galėtų juos ištirti ir įvertinti. Vienas iš būdų tai padaryti – elektroninius duomenis spausdinimo būdu perkelti į popierinę formą ir pateikti kaip rašytinius įrodymus. Žvelgiant iš praktinės pusės, dauguma elektroninės informacijos gali būti pateikiama rašytiniame formate visiems įprastų dokumentų pavidalu. Pavyzdžiui, šalių elektroninis susirašinėjimas gali būti atspausdintas ir pateiktas kaip rašytinis įrodymas.

Visgi, tam tikri elektroniniai įrodymai negali būti atspausdinami, pavyzdžiui, duomenų bazės, kompiuterinė grafika, kompiuterinio dizaino pavyzdžiai ir kt. Tokie duomenys savo prigimtimi negali būti tinkamai atkuriami popieriniame formate, todėl siekiant tokius duomenis panaudoti kaip leistinus įrodymus, susiduriame su jų pateikimo problema. Autorės nuomone, elektroniniai įrodymai, kurie negali būti atspausdinami ir pateikiami kaip rašytiniai, galėtų būti pateikiami elektroninėse

¹⁰⁰ Čėsna R. Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai. // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius, 2007, Nr.10(100), P.93. ISSN 1392-6195.

¹⁰¹ LR Elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827.

laikmenose, kurios būtų tiriamos teismo posėdžio metu, ištiriant jose esančius elektroninius įrodymus elektroniniame formate. Šiam tikslui pasiekti, teismo posėdžių salėse turėtų būti įrengiama speciali technika, kurios pagalba būtų galima peržiūrėti ir iširti elektronines laikmenas.

Kita su elektroninių įrodymų leistinumu susijusi problema yra elektroninių įrodymų autentiškumas. Kalbant apie rašytinius įrodymus minėta, kad leistiniais laikomi rašytinių įrodymų originalai, arba nustatyta tvarka patvirtintos kopijos, kad rašytiniai įrodymai paprastai turi būtinus rekvizitus, parašus, kas užtikrina tokių įrodymų autentiškumą. Tuo tarpu, elektroniniai duomenys neturi originalo ar kopijos, jų negalima pasirašyti ar antspauduoti, todėl kyla klausimas, kaip užtikrinti elektroninių įrodymų autentiškumą, kad jie būtų pripažinti leistiniais.

Vienas iš sprendimo būdų yra elektroninio parašo panaudojimas. Pagal LR Elektroninio parašo įstatymą¹⁰² elektroniniu parašu laikomi duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti. Saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose. Taigi, elektroninis parašas savo prigimtimi yra pakankama priemonė kitų elektroninių duomenų autentiškumui užtikrinti. Pažymėtina, kad elektroniniu parašu tvirtinami tik elektroniniai duomenys.

Didėjant interneto vartojimui, vis dažniau susiduriama su internetinių svetainių spaudinių leistinum problema. Dažniausiai kaip įrodymai naudojami internetu atliktų mokėjimų duomenys, registru centro skelbiami duomenys ir pan. Kadangi internetiniai spaudiniai yra atspausdinti elektroniniai duomenys, juos galima laikyti rašytiniais įrodymais, tačiau tada jie turėtų būti tvirtinami šalių parašais. Autorės nuomone, internetiniai spaudiniai negali būti tvirtinami šalių parašais, kadangi spaudiniuose esanti informacija yra sugeneruota trečiųjų šalių. Nesant vieningos teismų praktikos dėl elektroninių įrodymų leistinum, galima daryti išvadą, kad internetinių svetainių spaudinių autentiškumą įrodo spaudiniuose automatiškai atsispausdinanti internetinės svetainės nuoroda. Pavyzdžiui, atspausdinus mokėjimo pavidimo internetinį spaudinį, jo apačioje bus matoma internetinio puslapio, iš kurio buvo spausdinta, nuoroda – tai patvirtina internetinio spaudinio autentiškumą ir jis turi būti laikomas leistinu įrodymu.

Pakankamai dažnai susiduriama ir su trumpųjų SMS žinučių leistinum klausimu. SMS žinutės, esančios mobiliajame telefone, laikytinos elektroniniu įrodymu. Jų siuntėjas ir gavėjas identifikuojami iš telefoninių numerių, tačiau kyla klausimas, kaip SMS žinutės, kaip įrodymas, gali būti pateikiamos teismui, kad būtų laikomos leistinomis. Manytina, kad paties mobilaus telefono pateikimas neatitiktų protingumo ir ekonomiškumo principų ir neužtikrintų tinkamo tokių įrodymų ištyrimo, todėl SMS

¹⁰² LR Elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827.

žinutės, esančios telefone turėtų būti išreikštos objektyvia forma, pavyzdžiui, užfiksuotos antstolio faktinių aplinkybių konstatavimo protokole.

Nors įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą elektroniniai įrodymai tapo tik viena iš leistinių įrodinėjimo priemonių, sutinkama pagrįsta nuomone, kad tam tikras aplinkybes (veiklas) galima įrodyti tik elektroniniais įrodymais. Kaip tokių veiklų pavyzdys galėtų būti įvairūs manipuliavimai elektroninių ryšių didmeninėmis paslaugomis arba nepageidaujamų reklaminių pranešimų platinimas¹⁰³. Autorės nuomone, elektroniniai duomenys, kaip įrodymai, šiai dienai ypatingai svarbūs bylose, kylančiose iš intelektinės nuosavybės teisinių santykių. Pavyzdžiui, kilus ginčui, kurio objektas yra duomenų bazės autoriaus teisių apsauga, pati duomenų bazė būtų pagrindinis įrodymas. Pagal LR Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą¹⁰⁴ duomenų bazė yra susistemintas ar metodiškai sutvarkytas kūrinių, duomenų arba kitokios medžiagos rinkinys, kuriuo galima individualiai naudotis elektroniniu ar kitu būdu. Taigi, elektroninės bazės neįmanoma būtų pateikti rašytiniame formate, todėl vienintelis būdas panaudoti tokią duomenų bazę kaip įrodymą būtų jos pateikimas elektroninėje laikmenoje. Manytina, kad ginčiuose dėl intelektinės nuosavybės teisės objektų elektroniniai įrodymai yra viena pagrindinių įrodinėjimo priemonių, kadangi išstobulėjus technologijoms ir esant gausybei specifinių kompiuterinių programų, didelė dalis kūrinių, dizainų, yra sukuriami ir laikomi elektroniniame formate.

Įsigaliojus nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, svarbią reikšmę įgijo ne tik elektroniniai įrodymai. Kaip jau minėta, nuomonės, vertinimai, samprotavimai nėra laikomi leistinomis įrodinėjimo priemonėmis, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas visai neseniai suformavo praktiką dėl visuomenės nuomonės, kaip įrodinėjimo priemonės. Vienoje iš nutarčių buvo pasisakyta, kad visuomenės nuomonės tyrimai yra viena iš įrodinėjimo priemonių intelektinės nuosavybės teisės bylose (tiek prekių ženklo pripažinimo plačiai žinomam ir (arba) turinčiu reputaciją, tiek ženklo (žymens) pripažinimo bendrinium ar rūšiniu pavadinimu). Kartu pažymėta, kad nors visuomenės nuomonės tyrimų, kaip vieno iš įrodymų, reikšmė neturėtų būti suabsoliutinama, bet jos vertinamos visų kitų byloje pateiktų įrodymų kontekste¹⁰⁵.

Autorės manymu, šis kasacinio teismo išaiškinimas galėtų būti taikomas ne tik bylose, kylančiose iš intelektinės nuosavybės teisinių santykių. Kadangi visuomenės nuomonė sužinoma apklausų, tyrimu metu ir atspindi pakankamai didelės žmonių grupės pozicija vienu ar kitu klausimu, visuomenės nuomonė, kaip įrodymas, būtų aktualus ginčiuose, susijusiuose su komercija, reklama ar vartojimo santykiais. Pažymėtina, kad siekiant visuomenės nuomone remtis kaip įrodymu, ji turi būti išreikšta objektyvia forma, pavyzdžiui, pateikta rašytiniame formate.

¹⁰³ Čėsna R. Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai. // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius, 2007, Nr.10(100), P.93. ISSN 1392-6195.

¹⁰⁴ LR Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.50-1598.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 03 01 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-59/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 02]

Vertinant išdėstyta, darytina išvada, kad elektroniniai įrodymai, įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, yra leistina įrodinėjimo priemonė. Elektroninius įrodymus būtų galima apibrėžti kaip nepažeidžiant įstatymų gautus duomenis, kurie gali būti perkelti į rašytinę formą arba objektyviai išreiškiami elektroninėse laikmenose, ir kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes.

Pagrindinės su elektroninių įrodymų leistinumu susijusios problemos yra tokių įrodymų autentiškumas ir pateikimo būdas. Manytina, kad siekiant panaudoti elektroninius įrodymus kaip leistinus, būtina juos išreikšti objektyvia forma. Tai padaryti galima arba perkėlus elektroninius duomenis į rašytinę formą, arba pateikiant elektroninėse laikmenose, kurias būtų galima tirti teismo posėdžio metu. Elektroninių įrodymų autentiškumo problema sprendžiama elektroninius įrodymus perkeltiant į rašytinę formą ir patvirtinant šalių parašais, arba pasinaudojant elektroniniu parašu. Tam tikrais atvejais autentiškumą įrodo internetinė spausdinimo nuoroda.

Esant nebaigtiniam įrodinėjimo priemonių sąrašui, leistinu įrodymu pagrįstai pripažinta viešoji nuomonė, kuri turėtų būti laikoma leistinu įrodymų įvairaus pobūdžio bylose.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Tyrimo metu buvo pateikta ir aptarta įrodymų ir įrodinėjimo priemonių samprata, išanalizuoti įrodymų leistinumą ir sąsajumo kriterijų turinys ir reikšmė, išanalizuoti ir aptarti atskiromis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų leistinumą aspektai bei įvertinta nebaigtinio įrodinėjimo priemonių sąrašo reikšmė, todėl galima daryti išvadą, kad tyrimo pradžioje užsibrėžti tikslai ir uždaviniai buvo įgyvendinti. To pasėkoje, tyrimo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino – leistinais įrodymais laikomi duomenys, gauti ne tik įstatyme konkrečiai įvardytomis, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis – svarbu, kad įrodymai būtų išreikšti objektyvia forma, gauti nepažeidžiant esminių įrodymų rinkimo ir tyrimo taisyklių bei atitiktų sąsajumo reikalavimą, kuris svarbus užtikrinant civilinio proceso ekonomiškumą ir koncentruotumo principų įgyvendinimą.

Įvertinus pasiektus tikslus ir uždavinius, darytinos tokios išvados:

- įrodymai yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys apie faktus, sudarančius įrodinėjimo dalyką, atitinkantys sąsajumo kriterijų ir gauti leistinomis įrodinėjimo priemonėmis. Įrodinėjimo priemonės yra būdas (priemonė) įrodymams gauti.

- įsigaliojęs nebaigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas praplėtė įrodinėjimo galimybes, leido plačiau atskleisti bylos esmę ir nustatyti daugiau bylai svarbių aplinkybių, užtikrino dispozityvumą ir rungtyniškumą principų laikymąsi, tačiau nesant baigtinio įrodinėjimo priemonių sąrašo, nėra visiškai aišku, kokios yra kitos įrodinėjimo priemonės ir kokie konkretūs leistinumą reikalavimai joms keliami. Esminis kriterijus, sprendžiant dėl vieno ar kito įrodymo leistinumą, yra įrodymo išreiškimas objektyvia forma. Objektyvia forma galima būtų laikyti tokią įrodymų išreiškimo formą, kuri leistų teismui nustatyti, kokias aplinkybes įrodymas pagrindžia ar paneigia ir pateikiamą įrodymą tinkamai iširti (perskaityti, išgirsti, pamatyti ir pan.) bei įvertinti, t.y., kad teismas galėtų nustatyti pateikiamo įrodymo turinį ir ryšį su byla.

- įrodymams keliamas legalumo reikalavimas reiškia, kad tik įstatymo nustatyta procesine tvarka gauti, pateikti, iširti ir įvertinti įrodymai yra leistini. Įtvirtinus nebaigtinį įrodinėjimo priemonių sąrašą, tapo neaišku, kokie įrodymų gavimo ir tyrimo reikalavimai keliami įrodymams, gaunamiems „kitomis įrodinėjimo priemonėmis“. Manytina, kad sprendžiant dėl kitomis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų legalumo, turėtų spręsti teismas, vadovaudamasis bendriniais civilinio proceso teisės principais.

- Mažareikšmiai įrodinėjimo taisyklių pažeidimai paprastai neįtakoja įrodymų leistinumą. Dėl pažeidimo reikšmingumo kiekvienu atveju sprendžia teismas.

- tam tikrais atvejais įstatyme numatytas įrodinėjimas būtinaisiais įrodymais, kuris reiškia, kad aplinkybės, kurios gali būti patvirtintos tik konkrečiomis įrodinėjimo priemonėmis, negali būti

patvirtintos kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Įrodinėjimas būtinaisiais įrodymais kartu yra ir šalių rungimosi principo apribojimas. Būtinojo įrodinėjimo atveju kitos įrodinėjimo priemonės leidžiamos tik kaip pagalbinės, papildomos.

- įstatyme numatytais atvejais įtvirtintas draudimas naudoti konkrečiai nurodytą įrodinėjimo priemonę tam tikroms bylos aplinkybėms nustatyti. Paprastai toks draudimas yra susijęs su įstatymo reikalaujamos sandorio formos nesilaikymu arba su didesne oficialių dokumentų įrodomąja galia. Draudimas naudoti įstatyme konkrečiai numatytą įrodinėjimo priemonę gali būti netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

- visiems įrodymams taikoma sąsajumo taisyklė, kuri apibūdina įrodymų ryšį su įrodinėjimo dalyku. Sąsajumo taisyklės tinkamas taikymas padeda įgyvendinti civilinio proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principus. Netinkamai taikant sąsajumo taisyklę gali likti neatskleista bylos esmė arba nereikalingai tiriami pertekliniai įrodymai, kas pažeistų ekonomiškumo ir koncentruotumo principus.

- atskiromis įrodinėjimo priemonėmis gautų įrodymų leistinumai priklauso nuo to, ar įstatymas neriboja konkrečios įrodinėjimo priemonės panaudojimo, ir nuo to, ar atskiromis įrodinėjimo priemonėmis įrodymai buvo gauti laikantis konkrečiai tai įrodinėjimo priemonei nustatytos procesinės įrodymų gavimo, pateikimo, tyrimo ir vertinimo tvarkos.

- manytina, kad plečiant įrodinėjimo priemonių sąrašą, elektroniniai įrodymai turėtų būti išskirti kaip savarankiška įrodinėjimo priemonė. Elektroninius įrodymus galima apibrėžti kaip nepažeidžiant įstatymų gautus duomenis, kurie gali būti perkeltami į rašytinę formą arba objektyviai išreiškiami elektroninėse laikmenose, ir kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Įstatyme turėtų būti reglamentuota elektroninių įrodymų pateikimo ir tyrimo tvarka. Elektroniniai įrodymai galėtų būti pateikiami kaip rašytiniai arba išreikšti objektyvia forma elektroninėje laikmenoje, abiem atvejais užtikrinant elektroninių įrodymų autentiškumą. Tam, kad būtų užtikrintas tinkamas elektroninių įrodymų ištyrimas, teismo posėdžių metu turėtų būti sudarytos sąlygos peržiūrėti ir ištirti elektronines laikmenas.

LITERATŪROS SARAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 04 18 nutarimas // Valstybės žinios, 1996, Nr.36-915.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 10 23 nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos respublikos konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2002, Nr.104-4675.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74–2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr.36–1340.
6. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-139.
7. The Swedish Code of Judicial Procedure // <http://www.government.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.pdf> [žiūrėta 2013 01 18]
8. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://ppt.ru/kodeks.phtml?com=&kodeks=7&paper=68> [žiūrėta 2013 02 02]
9. Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr.50-1632.
10. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.50-1598.
11. Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.99-3515.
12. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios., 2011, Nr.85-4126.
13. Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr.87-3462.
14. Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827.
15. Lietuvos Respublikos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr.65-1558.
16. Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.112-4969.
17. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.46-851.
18. Lietuvos Respublikos Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.105-3019.

19. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3254.

20. Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro ir LR Finansų ministro 2000 04 17 Nr.120/2000 04 14 Nr.101 įsakymas // Valstybės žinios. 2000 04 21, Nr.33-946.

Specialioji literatūra

1. Bubelis R., Jakimenko V. Logika. I dalis. Dvireikšmė teiginių logika, argumentacijos teorija // Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

2. Čėsna R. Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai. // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius, 2007, Nr.10(100), ISSN 1392-6195.

3. Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt. Civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas // Vilnius: Justitia, 2005.

4. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas // Vilnius: Teisinės informacija centras, 2006.

5. Kosaitė-Čypienė E. Įrodinėjimo proceso teisinis reglamentavimas romėnų teisėje ir jo įtaka Lietuvos ir Švedijos civiliniam procesui // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.10(112), ISSN 1392-6195.

6. Kriščiūnas R. Ekspertizės skyrimo civilinėje teisenoje taktikos ypatumai // Jurisprudencija, 2003, t.43(35).

7. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Tomas I // Vilnius: Justitia, 2003.

8. Machovenko J. Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje // Justitia. 2007.

9. Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. Mokslo darbai. 1999, Nr.33-1.

10. Norkus R. Supaprastintas civilinis procesas // Vilnius: Justitia, 2007.

11. Terebeiza Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese // Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr.3(3), ISSN 2029–2244.

12. Žlioba A. Įrodymų leistinumą samprata civiliniame procese // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas // Vilnius, 2003, Nr.3-4 (45-46), ISSN 1392-5709.

13. Žlioba A. Konkrečių įrodinėjimo priemonių leistinumą ypatumai // Justitia. Teisės mokslo ir praktikos žurnalas // Vilnius, 2003, Nr.5(47), ISSN 1392-5709.

14. Демичев А.А., Исаенкова О.В. Принципы гражданского процессуального права современной России // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: 2008, Nr.2(104), ISSN 1392-6195.

Lietuvos teismų praktika ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo metodinė medžiaga

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 12 30 nutarimas Nr.51 „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika, Nr.22.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 03 07 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-270/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=11257 [žiūrėta 2013 01 25]
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 03 21 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-371/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25571 [žiūrėta 2013 02 10]
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 05 09 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-549/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=11548 [žiūrėta 2013 02 17]
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 10 24 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-999/2001 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=12008 [žiūrėta 2013 01 31]
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 02 23 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-136/2004 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24074 [žiūrėta 2013 02 17]
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 11 29 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-643/2004 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27393 [žiūrėta 2013 02 17]
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 09 11 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-328/2007 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 03 12 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-158/2008 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 06]
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 03 26 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-187/2008 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 07]
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 07 11 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-370/2008 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 09 30 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-439/2008 // [http://eteismai.lt/byla/49742436701973/3K-3-439/2008?word="3K-3-439/2008"](http://eteismai.lt/byla/49742436701973/3K-3-439/2008?word=) [žiūrėta 2013 01 25]
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 06 22 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-256/2009 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 25]
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 09 28 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-336/2009 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 10]
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 10 19 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-433// <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 25]
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 04 28 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-218/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 01]

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 05 27 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-260/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 07]
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 03 01 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-59/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 02]
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 04 04 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-146/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 01 31]
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 06 06 nutartis civilinėje byloje Nr.3k-3-269/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 17]
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 09 27 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-402/2012 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> [žiūrėta 2013 02 04]
22. Panevėžio apygardos teismo nutartis 2011 09 29 civilinėje byloje Nr.2A-616-227/2011 // <http://www.eteismai.lt/byla/182038659213215/2A-616-227/2011> [žiūrėta 2013 02 17]

Internetiniai šaltiniai

1. Ubi Jus Ibi Remedium Law & Legal Definition // <http://definitions.uslegal.com/u/ubi-jus-ibi-remedium/> [žiūrėta 2013 01 13]
2. Юридическая консультация. Доказательства в Гражданском процессе // <http://divorces.ru/faq/dokazatelstva/3-lits.htm> [žiūrėta 2013 02 02]
3. Įrodymų rinkimas ir įrodymo būdas – Ispanija // http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_spa_lt.htm#6 [žiūrėta 2013 02 06]
4. Įrodymų rinkimas ir įrodymo būdas – Prancūzija // http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_fra_lt.htm#6.a [žiūrėta 2013 02 06]

ĮRODYMŲ LEISTINUMAS IR SĄSAJUMAS

Raktiniai žodžiai: įrodymai, įrodinėjimo priemonės, įrodinėjimo priemonių sąrašas, įrodymų leistinumai, įrodymų sąsajumas, įrodymų legalumas.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamajame darbe analizuojami su įrodymų leistinumu ir sąsajumu civiliniame procese susiję aspektai. Įrodymų leistinumai ir sąsajumas aktualūs tuo, kad būtent nuo byloje surinktų įrodymų priklauso galutinis teismo sprendimas ir tai, ar pažeista asmens teisė ar interesas bus tinkamai ir operatyviai apginti. Siekiant tinkamai suprasti leistinumai ir sąsajumo kriterijų reikšmę, pirmoje darbo dalyje pateikiama ir aptariama įrodymų bei įrodinėjimo priemonių samprata.

Antroji darbo dalis skiriama įrodymų leistinumai ir sąsajumo kriterijų analizei. Leistinumai kriterijus svarbus tuo, kad apibūdina įrodymų procesinę formą, rinkimo bei tyrimo tvarką, o sąsajumo taisyklė padeda užtikrinti proceso ekonomiškumą bei koncentruotumą. Analizuojant leistinumai aspektą, aptariama ir 2011 10 01 įsigaliojusio nebaigtinio įrodinėjimo priemonių sąrašo reikšmė, nes įsigalioję pakeitimai praplėtė įrodinėjimo galimybes, tačiau paliko neaiškumą dėl konkrečiai neįvardintų įrodinėjimo priemonių leistinumai reikalavimų.

Trečioje darbo dalyje dėmesys skiriamas ne tik atskiriomis įrodinėjimo priemonėmis gaunamų įrodymų leistinumai, bet ir konkrečių įrodinėjimo priemonių panaudojimui. Aptariami dažniausi būtinojo įrodinėjimo ir draudimo naudoti konkrečiai numatytas įrodinėjimo priemonės atvejai.

Kaip atskira leistina įrodinėjimo priemonė aptariami elektroniniai įrodymai, kurių panaudojimas civiliniame procese auga. Analizuojant elektroninius įrodymus, pagrindinis dėmesys skiriamas jų autentiškumo ir pateikimo problemoms. Kaip pripažinta leistina įrodinėjimo priemonė trumpai aptariama ir viešojo nuomonė.

Darbo pabaigoje, atsižvelgiant į pasiektus tyrimo tikslus, suformuluojamos gautos išvados ir pateikiamos kelios rekomendacijos.

ADMISSIBILITY AND CORRELATIVITY OF EVIDENCE

Keywords: evidence, means of proof, list of means of proof, admissibility of evidence, correlativity of evidence, legality of evidence

SUMMARY IN ENGLISH

The Master's thesis analyzes the aspects, related to admissibility and correlativity of evidence in civil procedure. The admissibility and correlativity of evidence are relevant, because a final judgment depends on the evidence collected in the case, and whether the person's rights or interests will be properly and promptly defended. In order to properly understand the importance of factors of admissibility and correlativity of evidence, the first part of the Thesis presents and discusses the concept of evidence and means of proof.

The second part of the Thesis is focused on an analysis of the factors of admissibility and correlativity of evidence. An admissibility criterion is important because it describes the procedural form of evidence, collection and the investigative procedure, and the rule of correlativity helps to ensure economy and concentration of the process. In analyzing the admissibility aspect, the value of a non-finite list of means of proof is also discussed, which came into force on 2011 10 01. These changes which came into force have expanded the capabilities of proof, but have left uncertainty in respect of the requirements of the admissibility of innominate means of proof.

The third part focuses not only on the admissibility of evidence obtained by individual means of proof, but also the use of the particular means of proof. Here, the most common cases of necessary proof and prohibition of the use of specifically intended means of proof are discussed.

Electronic evidence as a separate admissible means of proof is discussed; the use of which is increasing in civil procedure. In analyzing electronic evidence, the main focus is directed towards issues concerning their authenticity and presentation. As recognized, permissible means of proof is briefly discussed regarding public opinion.

At the end of the Thesis, taking into account the objectives of the investigation achieved, the findings obtained are formulated and several recommendations are presented.